

אור וצל

ספורים וציורים.

מאת

ליפמן לעווין.

הוצאת „תושיה“.

ורשה. תרס"ג.

בדפוס הלטור ושותפו, נלבקי 7 №

ОРЪ ВОЦЕЙЛЪ.
т. о. СВѢТЪ И ТѢНЬ.

Разказы и очерки
Липмана Левина.

Изданіе „ТУШІЯ“.

ВАРШАВА
Тип. М. И. Гальтера и Комп, Налевки 7.
1903 г.

Дозволено Цензурою
Варшава, 4 Марта 1903 г.

בְּרֵחִי .

(ספור)

.1

ליל-קייץ .

לאה המשרתת בבית רבינוביץ כבר כלתה את כל עבודותיה .
ואמנם כבר באה עת השנה: השעה מאוחרת, ומחר צריכה היא
לקום בבקר השכם וללכת השוקה; אך עיפה ויגעת היא מאד,
איננה יכולה לישון... כי אין שנה לעיפירות —
הגברת מסתפקת בה, המשרתת האחת, לכל תעודות הבית
המרוכות גם לשלוש משרתות .

היום היתה „הטהומה" בבית עוד יותר גדולה: הבן הבכור —
תלמיד האוניברסיטה, בא הנה לימי החפש, וכל היום לא חדלן
האורחים מבקר אותם — פה, מגדנות ולחמניות לא סרו מעל
השלחן כל היום. וכאשר הלכו כבר לישון, או החלה העבודה
העקרית — לכבד את הבית, לשפשף את הכלים, לנקות ולסדר
הכל על מקומו. היא עוברת, אך כחה יעובנה מרגע לרגע...
— ובאין אונים היא נופלת על ממתה ונושמת בכבדות — ואולי
היא מתאנחת? .. ראשה כבר עליה, באזניה ישמע מין זמום
משונה, אבריה מהרדלים ורגליה נכשלות .

— אח, אל אלהים גדולים! —

לו יכלה לישון! כי הן הגברת צותה עליה להשכים קום
בבקר ולקנות דובדובנים .

אבל — זוכרת היא — כי הסמורנט עוד פרס שב, זה לא
כבר הלך ללות עלמה אחת לביתה, והיה אם השכב, וחזקה עליה

שנתה , ולא תתעורר מהר לקול פעמון הדלת — ולו צריך לפתוח את הדלת מהרה... הן „סטורנט" הוא , גם רובל שלם נתן לה במתנתה „שלום" !...

אבל מה בצע בכל אלה — אם נשימתה קצרה — ומחשבה עולה על לבבה לצאת החוצה — , שם , למצער , תשאוף רוח מעט .

היא יוצאת ויושבת על המדרגה הנבוהה של המעקה אשר לפני הבית .

הרוח הצח והקריר החליק על פניה , התפרץ לתוך פיה , לתוך נחיריה , התגנב מתחת לצוארון כתנתה , ויגיע עד חזה מעבר האחר , ועד גבה — מעבר השני .

— ה—אח , מה טוב ! —

עיניה היבשות והסגורות למחצה נרשבות ונפתחות יותר ויותר , נבותיהן מתנשאות ומתנשאות... חציה-ישנה וחציה-ערה סכמת היא על השמים :

— הנה גם כן „סרויו"...

שמי-תכלת יפים , ירח-כסף עגול , וכוכבים — מה רבים המה הכוכבים !..

ומפת-ישי זו מצבע חכלת משתרעת שם במרום ובמרחק , וקצותיה לא יראו . באמצעיתה — מס-כסף נהדר , ומסביב לו מסים קטנים אדמדמים וירקרקים „מסודרים" שם לרב... .

הוי , מה זכים ומצוחצחים המה ומה הם מהנוצצים !

— אמנם כן רבש"ע , דובכות שפתיה — „סרויו" יפה יש

לך , יפה עד מאד !

— ומי הוא המנקה אותם לך , רבש"ע ? הנם לך יש שם

איזו לאה ? ..

— הנם היא תעבור עבודה קשה ? ..

היא חפצה לבכות — אבל היא זוכרת את הרובל — וצוחקת ,

צוחקת בתלונה .

מה תקנה ברובל הזה ? הכל חסר לה . ביום חשבה לקנות

לה אלונמיות — לא , כזאת בוראי לא תעשה , יותר טוב לתפור

לה שמלה פשוטה — , הן אין לה כמעט מה ללבש .

היא נאנחה: עוברת ועמלה — ושמלה לעורה אין... אבל גם אלונטיות נחוצות לה — הן תהיה ל"כלה" בזמן סן הזמנים... וצריכה היא להכין לה איזה ערך-לבנים מלכד נדה, כי אי אפשר לה ל"כלה" מבלי אלה... הנה היא עוברת זה שנים רבות, ותקבוץ רק...

את מספר שנות עבודתה ואת סך הכסף, אשר קבצה לא תוכל להביא עתה בחשבון. מוחה איננו טשיג עתה כל חשבון, עיפה היא מאד.

רק הירח בקרני אורו הערב מנעים לה את עיפותה... היא פותחת את פיה ונושמת ברוחה, פוקחת את עיניה — ומסתכלת.

לפני הבית מתנשאות שתי שדרות-עצים עבים וענפים — כנבורים יעמדו משני העברים למבוא הבית, ואלה העומדים לפנים, הנבוהים ביותר, מביטים בגאון אל תוך החלונות... הקרקע בין שתי השדרות מרוצפת באבנים גדולות, ומסעל באמצע הלוי ונשקף הירח. הזר רב מאד... היא מסתכלת בועת רבה. דומיה... אבל קול לחש נשמע בין השדרות... העלים מתלחשים שם, או הסמודנמ עם העלמה... והנה — המולה קלה... אחרי הלחש יצאו מעמ במחול... גם הנברת אוטרת, כי יפים שלה מחולל נפלא הוא... ועתה הביא אתו מחול חדש מעיר הבירה, והיום כבר הורה אותו להעלמה... עלם יפה! בשעת המחול הוא מחבק את העלמה, כאשר יחבק איש בא בימים את הילד... הנה מסובבים אנה ואנה — ופניו מול פניה, חוהו מול חוה — ורגע ילחצנה אליו... גם דבריו — בנחת, בנעימות ובחן... הדברים מתננבים אל תוך האזן — ואל הלב... — הֵהֵק! — הלא לכל אלה זוכות רק העלמות העשירות והמלומדות... ואותה, עניה ואי-מלומדה מי ישא? איזה "שלומיאל" אמלל — איזה עגלון בור...

ואיזה עצב מר הוקפה בחוקה.

— אבל מדוע זה איננו שב עוד? שואלת היא בלבח בהלונה, — קשה להם הפרידה, ומבמה חודר אל בין שדרות העצים — שם, מאחריהן היא מבקשת דבר מה... שם, מאחרי

העצים, המסתירים את הירח, מעט האור, הצל גדול והרוסיה גדולה — שם ממילים... היא איננה יודעת את הממילים שם, אבל...

גם קול נשיקה בא לאזנה הימנית, המוטה ביותר אל העצים...

רעד חם עובר בכל יצורי גוה.

גם היא היתה קופצת שמה, ושם: תחת העץ, במקום אפל מאד, נתנה לנשק לה... רק נשיקה אחת, בחפז... גם היא היתה משיבה לו נשיקה אחת, חמה מאד, נשיקה אחת — והיתה בורחת... לו אך היה איש הגון שם... אבל מי יחכה לה ולמי חפץ בה, בנערה משרתת? ..

לבה דופק בחוקה, מתנשא. היא קוצפת...

— מה מרים המה החיים: הכסף בכל, ורק הכסף! כסף הגרה שלה עוד מעט מאד ועוד טרם תוכל להנשא לאיש... עוד הרבה, הרבה ימים נכונים לה לעמל ולעבוד עד אשר תקבוץ עוד רובלים אחרים, ואז יציעו לה „שירוך“ ואז תנשא לאיזה איש גם. —

לחץ לבה הולך וגדול, והיא מתמרמרת על עצמה: אבל לו כבר ישנתי!.. מה זה היה לי? איזו אש זרה בוערת בקרבי היום — מה זה היה? ..

ורגע — תוסיף להתגעגע על מקום הצללים, קסמי אהבה ונשיקה אחת גנובה וחמה ואיזו עיפות נעימה מאד מלפפת אותה ולוחצת את לבה ונשמתה...

צעדי-חפז נשמעו פתאם על מעלות הבית. הסטודנט בא. לאה רועדת וסוגרת בחוקה את שפתיה... הסטודנט עובר עליה. הוא מסתכל בה... הוא עבר על פניה וילך. לאה חשה בנפשת איזו חולשה גדולה ומשונה, איננה יכולה לקום ממקומה.

יפים הכיר את המשרתת, גם החבונן אל פניה היפים, ובבואו הכיתה זכר, כי קנתה לו היום פפירוסים, ותמסור לו את העורף בידה, ותהיינה המטבעות חמות כל כך...

— על כן אמנם קבלה חכף ממני רובל למתנה... מצטחק הוא לנפשו.

— הא? — שואל הוא את עצמו.
 — „מהודרה” היא — אומר הוא לנפשו, כמשיב על שאלתו
 הסתמית לפני רגע.
 — בשעה מאוחרת כזאת „חיא” יושבת על המעלות...
 והוא שב ויוצא מן הבית. בפתח הוא נפגש את לאח.
 — צריך לסגור את הדלת, — כצא לו אמתלא לבוא עמה
 בזכרים, — אנכי הולך לסגור... לאה תורידה את ראשה.
 — אכן ליל יפה ונחמד הוא האין זאת?
 היא התחלחלה.
 הוא מתקרב אליה, מחבק אותה ונושקה; בידו האחת
 דחליק את ראשה, ובידו השנית הסב את פניה אליו וינשק על
 שפתיה...
 היא לא התנגדה — איזה רגש חדש, אי-ברור ומשובב
 מלא את כל נפשו...
 — די לעת-עתה — חשב בלבו, — חן אורח חנני
 דיום...
 וילך לו.
 — למה לא השיבותי לו כפעלו? — מתלוננת היא
 על עצמה אחרי לכתו, — האם העלמה שלו לא נהנתו לנשק
 לה?...
 היא מתנשלת על מטהה ונשימתה תכופה וכבדה. לישון
 איננה יכולה...
 הנשיקה הראשונה — נכסוף נכספה לה וקוה קוטה...
 אבל — האם לנשיקה כזו?.. נשיקת-אדון למשרתת אינה נשיקה
 כלל... עקיצה היא, עקיצה מרעלת?...
 היא חשה את עצמה כאלו נכותה באש.
 אבל הן היא מצאה חן בעיניו... הלא יש לו עלמה
 כבודת, ואפשר כי גם אהובה, — והוא נשק אותה — את
 המשרתת...
 היא מתנאה.
 עלם הגון הוא!.. איך הוא נושק, איך הוא מחבק לו
 ראו את זאת!..

אח, ירח, ירח! ככביזהב הנעימים — אך נא תספרו
לבעלי-הלשונות הרעות!..

II.

יום המחרת. לאה פתהלכה כבית כפניס-חדשות. פה —
הכל כמו זר ומזור לה. בלבה היא מסתירה „סוד גדול“. לנלות
אותו לא תוכל ולהצפינו בקרבה אי-אפשר לה: הוא לוחץ
אותה... פניה מתאדמים ומלבינים חליפות, בעבדה את עבודתה,
ויש אשר תפרש פתאום את ידיה כנבוכה... ביחוד מרגשת היא
אינו רגש מוזר ולא נעים, בעשותה דבר-מה בחדר „שהוא“
שוכן בו... .

„פרוע היא משרתת? ... לו היתה... הלא יפה הנח“...
היא הסתכלה היום במראה הרבה פעמים, בכל עת-מצוא
ובכל חדר וחדר, — וכל המראות שבכל החדרים החניפו לה,
ומחשבות זרות תעלינה על לבה:
„היש לה גם כן „תנועות“ לוקחות נפש, כמו להעלמה
זילברשטיין? לו היתה לומדת כל אותן השנים, שהיא משרתת...
איך יביט „הוא“ עליה היום? .. כמדומה, כי „הוא“ איננו מתכוון
כלל אליה... העלמה זילברשטיין כבר באה, גם כבר הלכו להם
יחדו — הלכו לגמרי... .

לבה בה נופל: — „זה היה אך רגע, רגע אחד!“
ראשה טובב עליה כגלגל מרוב מחשבותיה והרהוריה; השעות
הן כל-כך ארכות לה.

צריכה היתה ללכת השוקה, לקנות דבר מה, ותסר אל
אחת החצרות אשר ברבע השלישי, במקום ששרה מודעתה
משרתת, והיא לא ידעה, איכה הובילוה רגליה הנה, את שרה
לא ראתה זה כבר. לפני שרתו שתיהן בחצר אחת ותהודענה
אשה לרעותה אצל עריבת-הלכנים שכבסו יחד, אבל רעות לא
היו. שרה, השוככה ו„הנצאנית“ לא מצאה חן בעיני לאה
הצנועה והרצינית.

היא לא התקרבה אליה ותתנאה בישרתה ובמהללי הנבירות עליה.

— האה, לאה! — פנשה אותה שרה עתה ברצון רב .
בראשית שיחתן, שאלה לאה על דבר הבחורים המכרים אשר לשרה .

— „הסוכבים” עלי? — שאלה שרה, וחספר לה עליהם עת רבה בקול מלא צהלה וחפץ .

— הסי נא, הסי, — הפסיקה אותה לאה, — אנכי אספר לך דבר מה . . .

אבל היא נבוכה מאד, קולה נפסק ופניה התאדמו, לאחרונה ספרה בערבוביא, כי בן הנגרת שלה, הסטודנט בא הביתה — יפה הוא מאד — העלמה זילברשטין לא תסור מן הבית — היום השכימה לבא ותעירם משנתם . . .

— בודאי, אהבה היא ביניהם, — העירה שרה על זה כ„סבינה” . . .

לאה הרגישה בה איזו דקירה חדה . . . היא ספרה כרנע, כי הסטודנט נתן לה רובל למתנה — ויפה הוא — ודבריו רכים ונעימים . . .

— האם הוא „מטפל בך”? האם מודה הוא לך לעתים קרובות? היציע לפניך שאלות שונות לבוא אהך בדברים? — רגשי פחד והנאה כאחד תקפו את לאה לדברי שרה אלה: החשד היה נעים לה .

— אני צריכה כבר ללכת — התעוררה פהאם .

— התבאי לעת ערב אל „המפסעה”?

— אבוא .

היום תבאי — הביעה שרה אחרי לכתה סמנה — : תבאי אלינו משרתת אומללה, לא עוד התרחקי, לא עוד תתנאי ותכתתרי אחרי סנור גברהך . . .

כבר פנה היום, ירח חור נראה בשמי התכלת, ולא
 מרגשת איזה פחד מן הערב הבא. היא איננה חפצה ללכת אל
 „המפסעה“. אבל האם אנוסה היא ללכת? ומי הכריחה להבטיח
 לשרה לבוא?

היא כועסת על דבר הכטחתה, כמו זו היא עיקרו של
 דבר.

הכוכב הראשון, הגדול והמוזר הציץ במרום, וכמצוה רפו
 לה: „באה השעה“ ...

אבל צריכה היא להגיד להגברת, כי יוצאת היא מן הבית,
 וזה הוא „עסק“ גדול... לא, מוטב שלא תלך כלל...
 והנה — הגברת עוברת עליה, ולא מכלי משים אומרת
 לה, כי קרובה באה הנה והיא חפצה ללכת לראותה...
 — ופה אין עוד צורך בך, שואלת הגברת באי-רצון.
 — לא, כבר הכינתי את הכל.

הגברת שותקת.

לאה מחליטה, כי שתיקתה כהודאה דמיא, ולולא זאת
 היתה אומרת מפורש: אל תלכי.

כעבור הגברת נלהבו פני לאה, לבה החל לדפק בחוקה...
 „שקר גדול“ המציאה לה על-אדות איזו קרובה... ומה לה
 ולקרובה — התאמר לשהות שם עת רבה על המפסעה? ...
 השקר הזה כבר הוא אות לא לטובה... לא, עתה לא תלך
 כלל...

אבל אם כן הלא הוכח הגברת, כי הקרובה היא „המצאת“
 דמיונה... הן או לאו? ...

היא ממהרת ובאה אל חדר הסטודנט, ולבה מלא רגשות
 חדשים, בלתי נודעים לה. היא מריטה ספר אחר מעל השלחן,
 חפצה היא משום מה להניחו במקום אחר, ומניחה אותו עוד
 הפעם על מקומו הקודם. היא מבטת עת רבה על כלי-הכתיבה
 שעל השלחן... אז היא יוצאת מן החדר ומתלבשת. ולאחרונה
 היא מתפרצת מן הבית החוצה, ככו באונס. היא מבטת לאחריה,
 כאלו רדפו אחריה, כאלו קוראים אותה לשוב...
 שרה כבר חכתה לה שם.

— מדוע זה „לא תראי את פניך“? הן מעולם לא יצאת עוד לשוח? — מוכיחה אותה שרה .

— אין לי פנאי : פעם צריך לכבס לבנים , ופעם לשפשף את רצפת הבית . . .

— אבל גם שערותיך תלבנה , גם עשבים יעלו כך בעמריך בח תמיר על עריבת־הכביסה . . . „מפנקת“ את את גבירתך יותר מדי — מצבה של זהב לא תקים על קברך . . . הכראי הוא להקריב את כל חיך בעד הגבירות . . .

— לא אוכל לסכל את צעקותיהן ונערותיהן — משיבה לאה .

— אבל את הרימי קולך עליהן , — מצטחקת שרה — בקולך את תשתיקי אותן . . .
הן באו אל המפסעה .

והמפסעה רומה מרחוק לשררה אחת אפלה מתנועעת ומתרוצצת פנים ואחור . פה שורר החופש הצוהל , חופש הנעורים המשובב את הלב . . .

— מה הוא בעיניך הבחור השחרחר הזה? — שואלת שרה את לאה על אדות אחד מן השנים , ההולכים אחריהן , — זה הוא מירקין , מנהל חשבונות הוא בקנטור אחר . איש נעים הוא . . . הכיטי נאבו , על בעל־המשקפים . . .

לאה איננה מסבה את פניה להביט עליו : איננה חפצה , ועוד מעט תלך מזה . . .

— חברו הוא ריבקיין , — זה הוא איש גם וקמצן , אבל הוא בן אבות־עשירים — מוסיפה שרה .

מירקין נגש אליהן ויבט אל לאה במבט חודר .

— נלכה מזה — הפצירה תיכף לאה בשרה .

מירקין התחיל לדבר אל לאה . היא שותקת , ושרה משיבה בערה .

— איך לא תבוש לכונב לאור גדול נעים כזה! . . . ובירה היא מראה על הירח ועל כוכבי הוהב הפזורים מסביב על פני שמי־התכלת הרחבים .

— אם אנכי מכוב, מה יעשו אפוא הרבנים? ... קורא מירקין בצחוק. — אבל מה כבודה היא רעותך זאת! הוא מדבר על יופי לאה וחסנה הרב. לאה מושכת את שרה בשרוולה לשוב הביתה. — אל נא תדבר „באירוניה“ כזאת, — מתוכחת שרה, — „מרסי“ בעד ה„קומפלימנט“ שלך, אבל „פררון“: הן לא זו היא מחשבתך ...

הלו נשבע על אמתת הדברים בשמים ובארץ, בירח ובכוכבים, בכל „היהודים הטובים“ — וגם בחברי ריבקין הנני נשבע“ — הוסיף בהתול.

— הוי, מה חכם הוא חברי! — רק הוא נחמתי האחת בחיים, תענוגי האחד של שבת ויום-טוב. . . לולא הוא, כי עתה כבר כסתה עלי האדמה ...

צחוק פרץ מפי שרה, ועל שפתי לאה עברה בתדצחוק קלה, ותשא אליו מבטה, מבט של איוו תלונה ונעגועים ...

היא החזיקה בשרה, ותלך מזה.

מירקין נשאר רגע על עמדו תפוש במחשבות. הוא זכר את אחותו האחת, שנשארה לו אחרי מות אבותיו ושמתה גם היא בעלומיה ... הוא נעצב —

— הן נעלם „האוצר“ ... התגרה בו רבקין. הוא לא ענהו מאומה, וילכו שניהם איש על יד רעהו, אבל רחוקים היו איש מרעהו בלבבם.

— מבט כזה, — מהרהר ריבקין, — למבטה זה במה זכיתי? מדוע זה תחמול עלי? מה רך הוא מבטה! ..

— התבאי גם מחר לשוח? — שואלת שרה בשובן בדרך.
— לא.

— התקצפי?
— בודאי, מתנפלים המה על אנשים בלתי ידועים להם. אנחנו הולכות לשוח, ילכו להם גם המה — אין לו לאיש הזכות לגדור את הדרך בעד מי שיהיה ... מדוע זה המה מתנפלים

עלינו, באים אתנו בדברים... והשני...
 — פתיה את! — גם הלצה לא חביני... ס-ס-ס!...
 פשוט הוא הדבר: העלם יסובב את העלמה, טשעשע ומלבב
 אותה... .

לאה מעקמת את שפתיה.
 — למשל, — מוסיפה שרה, — הוא אומר, כי יפה את,
 ואנכי אזכרת לו: מרסי בעד הקומפלימנט...
 — אינני מבינה בזה.
 — זה הוא, יכמו שאומרים אצלינו: תודה לך על חנופתך...
 ו"פרדון" הוא אצלינו: סלח נא, או: הואל נא...
 — מדוע זה תיגעני ככה את לשונך — גוערת בה לאה:
 מאושרה את, כי למדת את לשונך לדברים כאלה... אין לה
 למשרתת פשוטה לקלקל את לשונה הפשוטה...
 — אבל המצאו חן בעיניך הצעירים האלה? — שואלת שרה,
 בהסכה את השיחה לענין אחר.
 — מי? האם בעל-הבשר הלז?
 — ומירקין מה הוא בעיניך?
 — כמדומני, שאיננו שמח בחלקו... אמלל הוא...
 שרה למשה לה את עיניה.
 הנה נפרדות אשה מרעותה.
 — התבאי מחר?
 — אינני יודעת.
 — זקנה את, ולא צעירה כבודה לפי רוח העת...
 — הנני מסתפקת במה שיש בי... המשרתת אינן עלמות
 כבודות... .

בלילה הזה כבר עליה ראשה, ובלבה חשה איזה לחץ
 ותונה נוראה, אי-ברורה לה. הסטורנט בא הפעם הביתה,
 כשהיו עוד כלם ערים, עת רבה ישב אל השלחן בחדר האכל
 זירכה לספר לבני המשפחה דברים שונים. הגברת נכנסה אל
 המטבח ותאמר לה: הנך יכולה לשכב ולישון — רק סגרי את

הדלתות; אבל שנת לאה נדרה ממנה, וחלום נפלא ומוזר הבעית אותה —

הנה אביה יושב אל השלחן בחדרם הקטן וספר פתוח לפניו, אל הקצה השני יושב מירקין ופניו עצובים מאד, והוא מתבונן באביה הלומד. גם ריבקין בא החדרה, ויחל להתנרות באביה.

— רבייהודי, מה זה הרכבת על חוטמך?

— משקפים לעיני הכהות.

— פנסנה, רבייהודי...

— סלח נא, ענה אביה.

— צריך לאמר: פרדון, רבייהודי...

— פֶּפֶפֶּ, — מנגנם האב, — שקץ, האתה תלמדני

לדבר? הפקרות כזאת... האני אחניף לך?

— אכל העולם מתנהג בקומפלימנטים...

— צא מזה!.. מה לך פה?

— כאתי ל"סובב" אחרי בתך — חי-חי!

— טחוצף, הנני להראותך את ידי!...

— מרסי, רבייהודי...

— לאה! הנני מצוה אותך להוציאו מוח "בשן ועין"...

ריבקין צוחק, הוא קופץ אליה במחול משונה, אוח

בכתפותיה, הוא מרימה למעלה, משליכה למטה, הוא מקלעה

אנה ואנה, הוא מכה אותה...

מירקין מהנשא ממקומו.

— אבל, רב לך, רב, חכם מחכם, — טביע מירקין בקול

נמוך ועצב.

— אויה לי! אללי לי! — צועק האב: ה"משומרת" שלי

לא תשמעני... והחצוף...

הסמודנט נכנס החדרה, קרב אליה ונושקה על שפתיה...

מירקין עומד מרחוק, פניו חורים זעזובים מאד...

מבולבלת ונבוכה הקיצה לאה משנתה ותחש כאב עצום

בכל גופה, כאלו חבטו אותה במקלות. החלום המוזר לא סר

מלבה, הוא אים עליה: סימן רע הוא... כפעם בפעם תתאמץ

להבין, איך נפתכו הדברים והענינים במוחה.

ביום ההוא עברה בשקירה יתרה, ותמציא לה עבודות
שונות בלי-הרף ותתעסק בהן. לעת ערב באה שרה לקרא לה
ללכת למיל.

— אינני יכולה, — השיבה בקצרה.
ככה עברו עליה שני ימים רצופים, ימים ארוכים כשנים,
ימי-עבודה מרבה וקשה ומחשבות מפחידות ומציקות...
איזה אסון איום בעל-אלפי-עינים סבריקות הביט אליה מכל
פנות הבית...

III.

לאה נלחמה ונאבקה את נפשה היא, והמלחמה הקשה
הזאת עברה את רוחה ותמלאנה מרי.

המטורנפ הוא צהל ושמח יותר מדי — הדבר הזה לא נעם
לה. תמיד הוא מחולל ומשתעשע עם העלמה שלו — הכל היום
ישחק השוחק? ...

הגברת יושבת ומקשבת לספורי המעשיות שלו — כי במלת
היא: במטבח עובדת היא, לאה, ומכינה את הכל...

נשיקתו זו היתה רק „אגב-אורחא”... והיא קוצפת על
נפשה: לו הכתה לו על פיו... על התעוללו במשרהת אומללה...
היא מתאמצת, לבלי הביט אליו עוד. בחררו לא תבא
עוד, בערבים לא תחכה עוד עליו ולא תצא החוצה... אבל
נעימים המה הלילות בחוץ!

פעם התדפק בדלת, כאשר כבר ישנה, או קפה ותדליק
את הנר, ותרבה בכונה מהומה ושאון, בפתחה לו את הדלת,
ותנם תיכף מן הפתח. וכאשר כבר עבר אל חדרו, שבה ותסגור
את הדלת. —

גם ללכת למיל איננה חפצה, — היא איננה מתאוה כלל
לראות את רבקין... היא יושבת ועובדת את הורים, כמו
שהסכינה מאז, — האם איוו חרשה נהיתה אצלה, הבאה תמורה

בחייה? עוד מעט ותעווב את הבית הזה, ללכת לשרת בבית אחר... אם רק תחפץ בזה ביותר...

על מירקין היא חומלת... מדוע? — בצחוקו היא שומעת איזה יגון, ודמעות ראתה בעיניו... לו נפגשה עמו — היא והוא בלבד, — אז, מובטחת היא, כי ושוחח לה את צרת לבבו, דרכה משלה... היא חפצה לראותו, לדבר איתו, אבל רק אתו בלבד, לא ביחד עם רעהו ועם שרה. היא חפצה לנחמו, הרבה הרבה דברי נחומים לה, וגם הוכחה מעט...

— ואולי לא טוב „הוא“ מהם? — רק פניו מעוררים חמלה, אבל לכו? ... המחשבה הזאת מכאיבה, ושמחה היא על איזה דבר או ענין הסגרש ממנה כל צל של מחשבה ככלל. העבודה מעסקת אותה והעבודה רבה מאד: מה רבו הלכנים, אשר עליה לכבם! אולם בהיותה עסוקה בעבודתה הרבה הזאת הלכה לחנות של „מגבעות“ וקנתה לה מגבעת מהודרה, ולבה עלץ בה על יפיה המגבעת הזאת. היא איננה יודעת עוד, אם תצא לשוח בקרב הימים, ואם גם תלך, תלבש, בודאי, את המגבעת הישנה... אם כן, למה קנתה לה עוד מגבעת — הבנקל המצא את הכסף... אבל לו תלבש את המגבעת החדשה, ישחקו עליה, על המשרתת היוצאת בחול בכגרי־שבת.

המחשבות וההרהורים מרפים את רצונה יותר ויותר, היא איננה יכולה להחליט, במה לבחור, והיא נבוכה מאד. בכל הרגע ההוא איננה אחראית בער הרגע הבא... המחשבות, המחשבות סבבה — מחשבות מעיקות ומסובכות. ומה זרים המה הרהוריה ומה חדשים המה לה!

— „עד מתי אוסיף לעבוד בשביל אחרים?“ — חשאל את נפשה בעבודתה. בשכבה לישן לא חמצא חן בעיניה ממתה — זה „מקום־המנוחה“ שלה... זה שבע שנים שהיא מתגוללת במטבח של אנשים זרים לה...

היא חשבה ומצאה, כי כבר מלאו לה עשרים ואחת שנה, וכבר באה העת להיות לה „פנה שלה“... ומירקין מדוע עודנו רוק? — הן הוא משהכר: שרה אומרת, כי מנהל־חשבונות

הוא, וניכר הדבר, כי טרוד הוא ובחוצות לא יראה כחברו
ריבקין...

הדבר היה בקרב הימים. לאה הכינה את הקהה אחרי
הצהרים, והגברת פקדה עליה ללכת לקנות סכריות בעד
הילדים.

— אבל בין כך הלא תרתח הקהה.
— אין בכך כלום, — רק שובי מהרה... נחוץ הוא.
— אבל הקהה... הוהירה לאה עוד הפעם.
— חדלי לך סן הקהה שלך — גערה בה הגברת בצחוק
קל — אם אך תחפצי, תשובי מהרה, וגם להקהה שלום יהיה...
אבל עד שהביאה לאה את הסכריות, רתחה הקהה.
הגברת התקצפה.

— מנולת את, מנולת! — האם עלי סמכת לשמור לך
על הקהה, כי התמהמהת לך ככה... ה"פריצה" שלי עם
השהיות שלה...

— אבל, הלא הוהרתי את הנבירה — מצטרקת לאה.
— היא הוהירתיני, — צוחקת הגברת בקצף, — אנבי
הנני המשרתת אצלה — והיא הוהירתיני... בביתה לא תנחנת
רגליה: תמיד היא משוטטת בחוץ...

— לאן אני הולכת?
— פעם — תתור לה קרובה... ופעם —
— אין בכך כלום... גם היום צריכה אני ללכת...
— גם היום? קרובה חדשה באה?
— באה.

הגברת עקמה את פניה ותכנס אל חדרה.
לפנות הערב בלטה לאה את עבודותיה, היא התקשמה
ותלבש את מנבעתה החדשה, כאלו להכעים בזה את הנבירה:
"תחשוב נא, כי לא ל"קרובה", ורק לשוח הנני הולכת"...

לאה עליוה מאד. על פניה נכרו עוד עקבות ההתרנשות של מלחמתה הפנימית בימים האחרונים, אבל עתה תכרנה עיניה, והיא מלאה-רצון ושמחה עד להשתובבות... תנועותיה — מלאות גאון צעדיה — עזות...

— היום הקצפתי את הנכרת שלי — מספרת היא לשרה. מירקין — אשר גם הוא גם רעהו ריבקין היו באותו מעמד — הסתכל בה ויתבונן אליה. — „קלת-דעת וטובת-לב הנה היום... איה נעלמו הנחשתים הכברות אשר כלאוה או“... השיחה החלה ביניהם. ולא הומיה וצוהלת, היא מסכה את פניה ושולחת למירקין מבטים חמים, מלאי-תורה ושלהבתיה. הנה היא נכשלה כמעט, מירקין מסהר לאחוז בידת ולהחזיקה. ידה הרועדת והחמה נשארה בידו שעה ארכת, — היא לא מהרה להוציאה מידו.

— כוס-מי-סודה... מציע לה מירקין.

— אדרבה...

היא איננה מאמינה, כי מירקין יבא אתה אל החנות לשתות: — הוא ועלמה משרתת?... המה באו אל תוך החנות, רק ריבקין עמד בחוץ ויחכה לצאתם.

— יקחהו אופל? — רגז עליו מירקין. — „יחסן“ כזה מצפה לכלה צנועה ונדה... הוא צוחק: „אנכי אינני תלוי בדעת אחרים — אין לי כל חפץ להיות אסור בחבלים... אין לי משפחה, גם משכורת מעטה היא לדבר הזה... יחירי גר אני בחדרי, וצלי — הוא רעי... והיה כאשר תחזק עלי התוגת והשטמון או — נחוץ יהיה לשבע או להתלות... לאה התחלחלה.

בצאתם מן החנות התיצבו רגע וירימו את עיניהם מעלה. — מה תבקש שם? — אמר ריבקין בנשתו אל מירקין.

— עוד שוטה בדומה לך... .

— הכדאי הוא לך הדבר? — העירה לאה את מירקין על לעגו. היא מרגישה, כי הלעג הזה מכאיב ביותר לו, למירקין

בעצמו.

— מענח ישנה היא לי, מינה יש לי בלבי עליו...
ובלכתו עם לאה, ספר לה איוה מעשה בדוי, אשר לקח
את לבה.

— ואנכי רואה — מסים הוא את דבריו, — איך פראי
הארם חיים ומתענגים, ואנכי רואה ומתפלץ...
— מדוע תתהלך עם איש כזה? הרע הוא לך?
— הנני משיב בו את נפשי, כעין מראָה חיה הוא לי:
בפניו האדומים הנני רואה את פני החורים, בשמנו ועביו — את
דקותי ורזוני...

לאה שלחה אליו מבט חודר, כאלו חפצה להשיגו ולהבינו,
יכרנע הרגישה בה איוו חמלה מעורבת בתלונה.
— ה־ה־ך, אנחנו כלנו לא נתענג בחיינו...
ולאה נאנחה, ותבט על מירקין בעינים מבקשות השתתפות
בצורה, אנחה של איש אחר על צרותיה, היא? — והיא עוד
מרים זכה לזאת — מי שם לב אליה?...
— מרים המה החיים, — סודה לה מירקין בקול רועד
ונאנח.

והוא מחבק את ידה בחום.
לאה חושבת: זאת היא הפעם הראשונה בחייה... איש
טוב — לו היה לה לאח!...
ברומיה הלכו שניהם הלאה.
— ח־ח־ח! — אנכי לא הרפיתי ממנה עוד, כי בהולה
כדבעי היא...

ח־ח! לעזוב לנפשה צפור כזאת — עון הוא...
הדברים האלו הניעו לאוני לאה. ריבקין משוחח את שרה,
והדברים דוקרים את לאה ומפחידים אותה. היא חפצה להתרחק
מהם.

— כבר באה העת לשוב, — מציעה היא למירקין.
— אין לי כל חפץ... האנפץ את ראשי אל כותלי חדריו?
— אמנם כן, — מהאנחת לאה, — גם לבי בי נתק...
משונה הוא ומוזר...
כרנע שתק, תפוש במחשבתו.

— התרעו, בואי נא לבלות זמן-מה בבית מכרתי,
 בואי, — הציע לפניו בהתעוררות יתרה,
 היא מבטת בו, כמחכה לעצתו .
 — בואי נא, בואי, — החליט מירקין . — הננו הולכים
 אל „הרודה“... קראו בקול .
 — ברוכים תהיו, גם אתה, גם „הרודה“! — קרא ריבקיין
 בעליצות .
 לרגלי הקריאות והעליצות בא פחד בלב לאה .
 — האפשר לי ללכת לשם? — שואלת היא את מירקין
 במורך .
 — אפשר. ההליכה לא תזיק כלום...
 — רק עטף, אדוני, אני הולכת .
 — טוב הדבר, אנכי אחראי בדבר... אין איש יודע מכל
 הנעשה שם...
 — האלך? — שואלת היא את נפשה. — „עוד העת רבה
 לפניו לשוב משם“... משיבה היא לנפשה, והיא מבטת במירקין
 והולכת אחריו .
 ודרך רחובות ומכואות המה באים אל „הרודה“... .

 IV.

ה„רודה“ היתה לפניו: „בתיה השמשת“, או: „בתיה
 הרבנית“. בעלה היה שמש, והיא-רבנית לנשים ומלמדת „עברי“
 לילדות קטנות. כשנתאלמנה נהיתה לסרסרת בין המיניקות
 והמשרתות ובין הנבירות. המשרתות והמיניקות היו גרות אצלה
 לפעמים, בשעה שהמתינו למשרה חדשה, והיא, בתיה, היתה
 מארחת אותן אצלה „בכבוד גדול“ כל כמה שצריך, יען כי
 מלבר דמיהסרסרות היתה מקבלת גם שכר דירה וארוחה,
 כמוכן... ובתיה עזבה מעט מעט את תלמידותיה שהיתה מטפלת
 בהן לפניו, ואת ה„מייטל“ שלה נתנה לילדיה למשחק: היא
 ראתה ברכה ב„עסקה“ החדש:

אבל אחרי עלמות ונשים צעירות ועניות סוככים אנשים צעירים, ובתיה חשבה מראש, כי עליה לנרשם „במקלות“... — „נבלים, למה תתאספו הנה? — לא בית כזה הוא ביתי“... אבל תיכף שמה יד לפיה ונשתחקה: הצעירים נתנו לה להשתכר ומה איכפת לה אפוא?... היא מוכרת להם דבר-מה ומרויחה בזה...

כעבור עת קצרה שכרה לה בית קטן להיות לה למעון „כפני עצמה“, ויהיו לה שני חדרים קטנים, מטבח ועוד מין חדר צר ואפל מאחורי התנור. הבית מכובד תמיד ונקי, כאלו לא נרה פה רבנית או שמשות מעולם; הרצפה מכוסה תמיד בחול דק ולבן והחלונות הקטנים מכוסים בוילונות של תכלת-כהה, והאורחים הסרים לביתה מתרבים מיום ליום. הצעירים כנוה בשם: ה„דודה“, ושמה זה הנסתר הולך ומתפשט יותר ויותר במפלגת צעירים ידועה... ובתיה מביטה על זה, או היא איננה מבטת כלל על זה... היא החליטה בנפשה לכל תביש אל „הצר הלוי“ של ביתה... מה לה לדעת את הנעשה שם? היא וכניה מהחבאים מאחורי התנור, „ולהם מסרה את שני החדרים — יעשו שמה מה שלכם חפץ!... אם מבקשים הם ממנה דבר-מה, היא מגשת להם, היא הולכת השוקה ומביאה בשבילם, ומרויחה בזה קופיקת זרי לה. כשהיא נותנת להם את המכוקש, תעמוד בפתח מעבר מזה — ל„שם“ אינה רוצה להביש כלל... אלא, מאי?... אבל הלאשה אלמנה ועניה כבתיה לעמוד בפרץ? הצעירים הפרוצים שברור הוה ימצאו מקום לעכרה גם בלעדיה... אבל שכנותיה, בעלות „העינים הגדולות והלשונות הארוכות“, התבוננו אל הכנופיות המתכנסות סביב ביתה, וחשדו בה משום דבר-מה... או החלו להתלחש זו עם זו, ואחר הלחישה באה הרנן בקול ובפוסמי ברחוב.

בתיה קללה את כל שונאיה ה„קמים“ עליה.

— אם בביתי מתגוררת נערה מרת-נפש, עדי השינה משרה, והיה זה לצנינים בעיניהם... צר להם הרבר, מדוע חיה בתיה האלמנה, מדוע לא תחזור עם בניה על הפתחים?... אל גא יכומר להם, רבש"ע, העון הזה! הוצאת שמידע על גערות

עניות! ... הלואי, שתביא את בנותיהן של אלה, רבוננו של עולם, להתפרנס באופן כזה, לשרת בבית אנשים זרים, להתגולל אצל בתיה האלמנה, ואנשים ירננו אחריהן! ... הלואי, והלואי! .. — קללה בתיה.

הנשים נבהלו, ותתפורנה אשה-אשה לדרכה. — „במצולות-ים תפלנה, רבושׁיע, כל קללותיה” — דוכבו שפתותיהן תפלה בלחש.

והחיים שטפו כמרוצתם כמלפנים.

— מי היא „הדודה”? — שאלה לאה את מירקין בלכתם.
— סרסרת היא למשרתות.

— ואנכי לא ידעתי, — התפלאה לאה.

— בעלת-סוד היא מאין כמות, עורה וחרשה, לפי

הצורך ...

מבטי לאה הפיקו בהלה לשמע הדברים.

— אמנם, אשה עניה היא, ונעים לנו לבלות את העת

בביתה.

הנה הבית הקטן והרעוע לפניהם.

— המוצא חן בעיניך הארמון הזה? — שואלה מירקין.

לאה משיבה לו במבט של רצון. לו היה בזה איזה ארמון,

כי או פחדה — לבלי ירכה מאוד מחיר בלוחה בזה שעה או

שתים ... אבל בית דל כזה — בבית נמוך ורעוע כזה גרו גם

אבותיה לפנים ... לפני שנים רבות כבר ... ועתה היא גלמורה

מבלי אב ואם ... במטבחם של אנשים זרים היא מתגוללת, תמיד

בין כתלים אלמים ...

האח, מה קרוב ללבכה, מה נעים לה הבית הדל הזה!

— פתחי נא, — התדפק מירקין על הדלת.

— דודה! פתחי! — שנה אחריו ריבקין.

הדודה הופיעה כדלת הנפתחה יחפה ועטופה במטפחת

גדולה.

— גם הארון מירקין בא? — קראה בקול חונף.

— מה שלומך, דודה? —
 — לא טוב, — התאוננה: — הסרסרות אינה פרנסה ולא
 כלום... רע, רע מאד.

— ואנכי הנני עצוב־רוח, דודה יקרה...
 הדודה למשה לו עין ותאמר בהמימות־נפש: לו לא הייתי
 יהודיה פתיה, והאדון שמע לעצתי, היה לוקח לו אשה... רעית
 צעירה וילדים משמחים את הלב ומצהילים את הרוח...
 והדודה פנתה להם עורף, ותלך לה בדברה.
 — ופרנסתך מאין תקצא אז? — בא אחריה ריבקין
 בשאלתו.

— הוֹן ומפרנס את הכל יכלכל גם אותי וילדי, ענתהו, —
 תחונן את אביך במרובה, יזכה גם אותי בסועפ...
 — בודאי! טוב אמרת! — קראה שרה.

מירקין הוביל את לאה אל החדר השני. השלחן היה מכוסה
 במפה נקיה, שני כסאות עץ מכוסים במכסה־ברזול, המטפה
 והארגז העומד בפנה גם כן מכוסים בסדינים לבנים. המנורה
 הקטנה של נחושת התלויה על הכותל האירה מסביבה על המונות
 זולות, בלי מסגרות.

דומיה בחדר. רק הרצפה והתקרה מביטות אשה אל רעותת
 ומרמוות זו לזו...

— מה תצוו להגיש? — שואלת בתיה מעבר הדלת השני,
 בעינים סגורות למחצה.

— שכר... האה שותה שכר? — שואל מירקין את לאה.
 — פעם מעמתי... היא מתעקמת — מר מאד...
 הוא מצטחק.

כשקבל מירקין את המוגש מידי בתיה, יצאה לאה מן החדר
 ותצא אחרי בתיה.

— ואת איפה תשבי פה?

בתיה הביטה אליה בתמהון, ומבלי דבר מאומה הובילה
 את לאה למאחורי התנור, ותאמר: פה...

קרש היה סוגח על שני כסאות, ועליהם שק של תבן
 וסמרטוטים אחדים למצע — פה שכבו ויישנו שתי נערותיה, האחת

פת ארבע-עשרה והשניה בת שתיים-עשרה שנה, לערך, הן ישנו שנה ערבה ופניהן היו מכוסות בועה, הצעירה חבקה בידה הקטנה את צוארי הבכירה ושתיהן כאחת שאפו בכברות את האויר המחניק. פה עמד ארגו גבוה, מכוסה מפה במקום שלחן, ועליו עמדו שתי קערות עם שיורי תפוחי-אדמה מארוחת הערב. סמוך לו עמדה סטה, ועליה נער ישן, בן שמנה או תשע שנים. — וגם את תישני פח? — שאלה לאה, בהראותה על המטה.

בתיה הניעה בראש לאות הסכמה; לךבר אין לה כל חשק. — צר המקום... איך ישנים בקיץ על חתנור?... — לא „טהחלונות הגבוהים" באנו הנה... ענתה בתיה בעקיצה.

לאה התכוננה אל הילד הישן: ידיו ורגליו מפוררות, שערותיו רטובות, מצחו הויע ופניו כה יגעים ונלהבים. — הלומד הוא בחדר?

— בתלמוד-תורה" — הוא עושה חיל בלמודים... רבותיו מהללים אותו... מתפארת בתיה. הנער משך בשפתיו ויצטחק רגע, ואחר הרים את ידו ויך בחוקה על הכר סבלי פקוח את עיניו.

— נער יפה! — מהללת אותו לאה. — בלי עין-רעה! — אומרת האם, ומחליקה בידה את ראש הילד, כאלו חפצה להגן עליו. לאה קרבה אליו, כפפה את ראשה, ותשק את הילד — והצא. — הלב כואב למראה חיים כאלה!... מתרנשת לאה לפני מירקין.

הוא מחליק את שערותיה הכהות, היא הסירה כבר את כובעה ואת הפולרינה שלה, — עלמה יפה היא, בעלת עינים שחורות, מביעות עצב, ופניה מלאים חן, ומכמה רך. — אהה, אלהים! הנה כל איש הוצה ליהנות מן הטוב!... לזכות באושר... תבענה שפתיה סבלי משים. מירקין חבק אותה וילחצנה אל לבו. היא — התעוררה

פתאום, ותשקו ברנש ובחום . . .

שעון-העיר השמיע בקול: „אחת! שתיים!“
לאה הקיצה.

קרן-אור הלבנה חדרה החדרה דרך הבקיע של הריסי-
החלון, ותהמורר אל התקרה, ותפוד על הרצפה ותשתרע
באלכסון, מהחלון אל עור הדלת. ותרעד ותחמך, ותלך הלוך וקרב
אל הדלה; לרגעים נפסקה מן החלון, ועוד מעט — והיא נעלמה
מאחורי הדלה . . .

לאה קפצה ממקומה, נחפוזה ומתפלצת.
חיא לבשה את הפולרינה על ראשה, ותקח את מגבעתה
בירה. היא חפצה לנוס . . . והיא נשארה עוד רגע: עוד יחמר
לה דבר-מה . . .

— הנני לליות אותך . . . כמעט במא מירקין .
— רב לי ממך . . . רב גם לשנינו . . . הלואי שלא ידעתוך! . . .
ומבטה הביע לו קללה נצחת . . .
שתי דמעות כבדות התגלגלו לאט מעיניה — היא עזבה
את החדר .

נבוכה היא ונבהלה.
בלי דעת ומחשבה סגרת היא את רגליה על אבני הרחוב.
הנה מעלות בית-נבירתה לפניה, והנה היא יושבת על
המדרגה העליונה.

מה נבוה ונמאסה היא בעיניה!
היא איננה מרימה את ראשה כלפי האור הרב שם הזרוע
מסביב, כלפי ההרדור, הצהלה והנאות שבשמים ובא . . .
מאוסה היא ומתועבה! . . .

הנה חבורת-עורבים הופיעה פתאום, והמה מתעופפים
ממעל לה בקצף וצורחים באוניה בחמה-נוראה:
— קרע! קרע! קרע!
הם מכים בכנפיהם, כאשר יכוה האנשים בכפיהם על איזה
אסון איום . . . הם צורחים בחמה עוד יותר גדולה:
— קרע! קרע! קרע!

הכנפים משיקות, הם מתעופפים הלאה :
 — קרע ! קרע ! קרע !
 לאה מרימה את ראשה ומלוח אותם במכמ־פחד ובלב־
 מתכוץ . . .

V.

ליל־חורף — ליל־קור, קפאון ואורה .
 ליל־אורה—מה יצר ללאה ! בבית לא תוכל לשבת, והיא
 יוצאה לרנעים החוצה : אבל השלג הנוצץ יאיר לעיניה, כמו
 להכעיסה, בצהלה ובהדר . . . מעל שמי־התכלת הגבוהים מציץ
 ירח־שוקט ומלא גאה — מסביב משחקים הכוכבים הרבים, המה
 מתחרים את השלג בזהרם ובניצוצי־הזהב שלהם —
 אנחה עמוקה וכבדה מתפרצת מלב לאה .
 — לעת כזאת דוקא . . . חולפת בה מחשבת תלונה .
 איה הם השלגים המתנעשים והמסתערים בכל ועל הכל ? .
 איה אותם השמים הלזטים בעלטה על נבי עלמה ? . . . איה הרוח
 המי־בב המכבה את הירח וכוכביו אשר ממעל, ואת פנס־
 הרחובות שתחת ? . . .
 — „לעת כזאת דוקא” . . .
 היא מתבוננת אל פני השמים, שם, בשפוליהם, במקום
 שקצותיהם מתלכדים עם הארץ : אולי תראה איוו עננה קמנה,
 מבשרת לה טוב ? . . .
 — הגם היום לא אנקה מזה ? — המעט אשר סבלתי ? . . .
 מסכה היא את שאלתה המרה כלפי שמי־התכלת, המלאים
 הדר — — —
 וסבול סבלה כבר דִּיה .
 בחדש החמישי להריונה כבר הכירו בה, ותהי אנוסה לעווב
 את משמרתה .
 מאז התגוררה אצל סרסרות שונות, גם בבית בתיה התגוללת
 כירח ימים . הסרסרות ה„שוכות” טפלו בה ותנצלנה אותה : רק

סמרטומים אחרים נשארו לה בארנוה — וגם המה היו לערבון
לכתיה בחובה.

מירקין חפץ לתמוך בידה — אבל היא לא חפצה בזה...
את שמר-הכסף, אשר שלח לה ע"י שרה, קרעה לקרעים קטנים,
— החזירי לו ואמרי: ככה נקרע גם לבבי...
גם עם שרה, לא חפצה להתראות, ותהי בודדה וגלמודה,
מלאה מחשבות-רעל.
היא ילדה בכיתה-המילדות. קול דק וחלש הגיע לאזניה,
ולבה נמלא איזה רגש חם ונעים.

— תניהו לו, — כמעט שהוציאה בשפתיה.
העלמה, חניכה-האינסטיטוט למילדות, הראתה לה את
הילד, ועל שפתי שתייהן עבר שחוק מאושר.
— בן-זכר... קראה החניכה, ותשחק שחוק עלז וצוהל.
מנוחך הוא הדבר: אומרים אָמור באינסטיטוט, כי אם יולד
בן-זכר ע"י החניכה השומרת בפעם הראשונה על הלירה, אז
אותה החניכה הנשא לאיש באותה שנה...

החניכה זכרה את "הדימוקרטי" שלה — ותתאדם.
בהצחוק חלפה על שפתי לאה: מה המיטה ומה טובה
היא העלמה החניכה! עיני-לאה נסגרו, והישן שוקמה ומאשרה.
ביום התשיעי הוציאוה מכיתה-המילדות, ויתנו לה את
הילד על ידיה, ויודיעו לה גם את משקלו 18 ליטרא, ילד-בריא!
החניכה הצעירה ברכה אותה ככל טוב, ותתחנן אליה מאד, כי
תשמור את הילד היפה — הילד הראשון, אשר היא, החניכה,
עזרה ללידתו...

— גברתי, הרבים המה אנשים טובים כמותך? .. השיבת
לאה בקצרה בעצב נורא.

היא מהנורדת בבית בתיה באותו סין החדר שמאחורי-
התנור. והיה אם יסור אורח, "לחדרי" הבית, תשים את ידה בפיי
הילד, לכל ירים את קולו...

— "הממורים" הם "כאבנים", את הכל הם נושאים
וסובלים... אומרת בתיה.

אח, בתיה, בתיה! —

בן-בתי, שלום-קה, בשוכו בערב הראשון מחדר, הרניש כאלו רוח-חיים חדשים נפחו פתאום בקרבו. בכיתם, ישן ילד קטן! הוא שרק אליו בשפתיו, שחק עמו ויהי עלו ושמח. לאה סלסלה את ילדה, סלסלה גם את שלום-קה, על כי הוא משעשע את הילך — במקום אב — ... אבל בעוד יום נודע לשלום-קה, כי הילד הוא-„ממור“! אמו הזהירה אותו, לבל יוציא מפיו „על דבר-הממור“ באזני הנערים חבריו...

מא החל שלום-קה להתגנב מן הצד, ויתאמץ לדרוש ולחקור על „הבריות“ האלו — על „הממור“ ועל האשה, השייכת אליו... שלום-קה הוציא פעם את יד הילד מחוליו, ושרט אותה מעט, אחרי כן שרט אותה עוד פעם ביתר עז, ויחכה לראות. מה יהיה?... הילד השמיע קול-צעקה... שלום-קה נמלט, ויטפס על התנור, מקומו החדש לשנה בלידות, ויעש את עצמו כישן. בתיה מהרה החררה לקול בכי-הילד, ותסתר את ידו בחתוליו, ותאמר:

— ישן, בן-חמרה, ישן!.. אל נא הפרפר ותתאונן ככה... איה אמך היקרה?...

„אכן, אמה הוא הרבר“ — חשב שלום-קה בלבו באיזה רגש של נצחון. הוא התקרב אל שפת התנור ובמין עזות משונה הוציא מפיו: „אמי, אני חפץ לאכל“...

פעם, בערב עמר שלום-קה אצל ארגוזה-שלחן ויתעסק בסכין קטן ובגורי-עץ לעשות איזה צעצוע. לאה ישבה על הספה, הילד היה מונח בורועותיה וינק מִשֶׁרָה. פתאום הפסיק שלום-קה מעבודתו, ויתבונן אל הספה. מבטיו נחחדו מרגע לרגע, הוא מתעמק בהסתכלותו יותר ויותר. לאה מחליקה בידה את ראש הילד, מחליקה ומסלסלה אותו... שלום-קה נגש פתאום אליה, ויעתק בידו את שֶׁרָה מפִי הילד... לאה נדהמה —

— את „הממור“ היא מינקת!.. הו!.. הו!.. והוא מעיף עליה מבט מלא חמה עזה.

עיני לאה חשכו —

— „ממור“ צריכה היא לגדל — למען יקללו את שמה... הילד החל לצעוק בקול... בעיני לאה פתאום נצתה אש

נוראה. היא התנשאה מעל המטה עם הילד הבוכה, החזיקה ביד שלום-קה ותרימה מעט אליה, ותשוך בה בשניה — היא נשכה ברצח... היא לא זכרה את המעשה אשר היא עושה... שלום-קה נתחלחל ויפל על הרצפה. כרגע באה בתיה. — „אוי ואבוי לי!“ קראה. ושלום-קה בכה וצעק מעצמת מכאוביו, ויראנה את סמנייהנשיכה הנוראים. או החלה בתיה לצעוק ולשעון בלשון לטורים: — „האם את כל הילדים „הכשרים“ שבכל העולם כלו תהרגי בשביל „הממור“ האחר שלך?“. לאה שתקה ובתיה מענה:

— „אמו של זה „כשרה“ היתה, יהודיה כשרה, ואמו של זה -- סוררה“..

— אויה לי ואללי לי! אמרוני!.. הרגוני!.. בלעוני!.. שרפוני!.. אוי! אוי!.. פרצה לאה לאחרונה בצעקה מוזרה, וחמרוט את שער ראשה מעליה, ותך באנרופיה על ראשה ועל פניה. —

בחצות הלילה היו כלם שקועים בשנה, ולאה ישבה עיפת ויגעה ומיללת במטתה,

— „אוי, רבנו של עולם, לו מתי...“

ומחשבות דוקרות ונוקבות מתרקמות ומתרשמות במוחה. „אוי, אוי, רבשׁע, למה לא זכיתי מלפניך, בנשמה שהורה“ בעד הילד?.. מדוע יסרתני כה לגדל „ממור“... ונפש זו של הילד הרך כמה חמאה — כמה?..

ואבן כברה מכבידה על לבה ולוחצת אותו, בעריבה אשר על-ידה במטה זו, מונח „ממור“... ומי יודע אם מותר להיניקו?..

לאזניה מגיע קול נחרת בתיה הישנה שנה-ימתוקה, והיא מחקצפת:

— מָתָר, מָתָר! על אפך ועל חמתך, בתיה ה„כשרה“!.. חולפת בה מחשבת-נגם, והיא מנשת אליה את העריבה ומשתמחת על פני הילד, ונושמת נשימה חמה, היא מחלקת ומסלמלת אותו באהבה ובחבה, — „הויהו“ — מוציאה היא טפיה נשימה חמה ביותר ומחממת את הילד, לכה מתרגש ומסתער:

— „צער בעל-חיים הוא" ... והיא מעבירה ביד רועדת
 על פני הילד הישן .
 מה נעים לה החשך בבית כעת !
 היא מגעת את שדה על שפתי הילד , באצבעותיה היא
 סוחטת טפות חלב אחדות , למען ירגיש בזה הילד ויעור משנתו
 — והוא ישן שנת-אשר . היא נוחנת אליו , נוגעת בו בשפתיה
 ומנשקת אותו בלאט וברממה . —
 היא תתנהו על יד מינקת — חולפת בה מחשבת-הצלחה ,
 — והיא בעצמה תיניק ילד זר — למען יהיה לה במה לשלם . . .
 אבל , האפשר ? . . . היספיק לה שכרה לכלכל את נפשה
 ואת נפש הילד ? ואז — מה תהיה תכליתה בחייה ? . . .
 ולחץ לבכה הולך הלוך וגדל .
 היא נוחנת עוד הפעם על פני הילד : הה אלי ! מה פשעי
 ומה חטאתי ? . . . והיא מתנפלת על הכר .
 גדולה היא העלטה בחרר הצר אשר טאחורי-התנור , גדולה
 ומעיקה ! —

בימים האחרונים חורו פני לאה , דלו ונצטמקו מאד . מצחה
 נקמט טרב מחשבותיה המרות , עיניה שקעו והפיקו הוגה איומה ,
 שפתיה הדקות והחורות נראות כדבוקות זו לזו : היא איננה פוצה פה,
 איננה דוברת דבר , היא מסתחרת ובורחת מאנשים . . . אם ישב
 איש בבית , יוצאה היא החוצה ; ובשעה שאין איש בבית , היא
 מיניקה את הילד , משעשעה אותו ונושקת לו . . . ובאותה שעה
 היא משפילה עיניה אל הילד , כאלו בושה היא טפני הכתלים
 והתקרה , לבל ישחקו עליה . . . והיא חושבת , הרבה היא חושבת
 על דבר מצבה , וראשה טובב עליה כנגלל . —
 גם בתיה לא דברה עמה , ותשתדל בכל יכלתה להשתחרר
 במהרה מן „המשלחה" הזאת שבביתה , לראות מהר בעיניה את
 הרובל — כי כבר מגיעה לה ממנה הרבה . . .
 — כבר מצאתי „מקום" בערך , — הודיעה את לאה באחר
 הימים — בתיה הרעה דואנת בערך , ותמצא לך „מקום טוב" . . .

גם שכרך יהיה רב, גם האנשים טובים — הודי נא לבתיה...
 ורק התאמצי נא להיות נכונה בעוד שלשת ימים: הגברת איננה
 יכולה להשאר בלי משרתת... המשרתת, ששרתה עד הנח
 עוזבת אותם...

— אבל... איך? .. האם? .. — מנמנמת לאה.
 — גם לזה כבר דאגתי, — מוסיפה בתיה, — ישנה אשה
 אחת, הנכונה לקנות „אותו“ ממך... 75 רובל תתני לה,
 והיא תכתוב ותחתום בהנוטריום, כי קנתה „אותו“ ממך לצמיתות
 או אז חפשית את... 25 רובל מבקשת היא לאלתר וחמשים רובל
 בעוד חמשה ירחים — כי הכסף נחוץ לה לנדה לבתה... היא
 איננה עוד אשה צעירה, ולא תיניק „אותו“ משדיה, אבל מה
 בכך? חיה יחיה וגם יגדל — זאת אל תשימי לזה לב, אחרי כי
 היא מקבלת עליה את אחריות הדבר...

פני לאה נעוו, לבה התכוץ, היא נשכה את שפתותיה,
 ותשאל:

— והכסף?

— כן, — מסכמת בתיה, — איה נקח את הכסף? הגברת
 הבטיחה לתת לך רק עשרה רובל, הודות להשתדלותי הרבה
 בדבר, אבל הכסף ינתן על ידי אני: את חיבת לי סך כזה...
 — נו... הביעה לאה, ודמעות חמות עלו בעיניה, ותשוך
 את שפתיה יותר.

בתיה פונה אל הרלת, כאלו היא אומרת לצאת, ובדרכה
 מביעה היא:

— לפי דעתי, לזו השליכה „אותו“ לפני פתח איזה בית...
 יגדלוהו מי שיגדל...

— אוי, בתיה! — מתפרצת צעקת לאה, אבל בתיה כבר
 עברה את המפתן ותצא. לאה קומצת את אגרופה ורועדת כלה
 מרוב קצף, וכרנע היא פותחת את אגרופה ומורשת באצבעותיה
 את לחייה הרוזות — —

למחרת היום ההוא שאלה לאה את בתיה: אולי תדעי מה על-אודות... על-דבר איזה בית-אסיפי לקהל? ...
 — אין בתים כאלה ליהודים... השיבה בתיה ברוגז, —
 אינם דואגים בעד הפרוצים... מוטב הוא, כי ירחיקו היהודים
 את עצמם מן העברה...
 — ובכל זאת, אין איש מתרחק מן העברה, המביאה לו
 פרנסה... הפסיקה אותה לאה בעקיצה.
 — לא כך לחפש חמאות אחרים... אין פרנסת האדם
 נחשבת לחטא... שום עסק אינו פסול לפרנסה ומה לא יעשה
 האדם בשביל פרנסה? ... אבל את — זה ענין אחר...
 לאה שתקה לשמע דברי-בתיה השמשית והרבנית לפנים.

לעת ערב החלה בתיה בשיחה כזו, בחבקה בורועותיה את
 שלום'קה: הנני לתפור לך, בני, כתנת של צמר ומכנסים, ויחס לך
 ללכת החדרה... הנה לאה הולכת לשרת, ותתן לי כסף...
 שלום'קה השרים תיכף את לאה, ויכונו אליה מבט-תודה.
 ובתיה החלה לדבר על דבר „העיקר“, בפנותה אל לאה:
 — ביום המחרתם עליך ללכת אל גברתך, לעמוד לשרת
 לפניה, כי אין הגברת יכולה לשבת בלי משרתת...
 אמר, כתנת אדמה הנני חפץ, — מכייע שלום'קה את
 רצונו.
 — הנה לאה הולכת לשרת — שונה בתיה, — ואז יהיה לי
 כסף...

ביום המחרת קמה לאה ממשכבה בשפתים סגורות ביותר,
 בפנים יותר זועפים וקודרים... היא הרגישה בה, כי רע לה היום
 מכל הימים — מבלי משים הביטה במראה ותחבונן ותמצא קמט
 חדש במצחה, ושלוש שערות על ראשה הלבינו... בבקר ההוא
 סכבה עת רבה ברחובות העיר — ותבא גם אל הנגר המכוסה

קרח, ותעמוד אצל נקרת־הקרח אשר בנהר...
 בבואה הביתה, אמרה לבתיה: שהיתי כל־כך, מפני שמכרה
 אחת, גרת עיר־מולרתי באה הנה, והיא חפצה לקחת את הילד
 לגדלו... שלשה רובל לחדש... בשעה השתיס־עשרה בלילה
 היא נוסעת עם בעלי־העגלות... צריכה אנכי להביא לה את
 הילד לשם...

— אם כה, ואם כה — טוב, כי תנצלי ממנו... השיבה
 לה בתיה בקול מביע חשד:
 ולאה נבוכה ומבוהלת כל הערב ההוא. פעמים אין ספורות
 שאלה את בתיה:

— ומה תאמרי, בתיה, האתן את הילד למִפְרְתִי זו? ...
 הלילה היא נוסעת מזה...

— בלי ספק, טוב הדבר... אין לך טוב מזה...
 „טרשעת את, טרשעת!“... מוסיפה בתיה בטחשבתה:
 „האותי תרמי? . . הנך עושה נבלה הלילה, ואנכי שותקת,
 כי...“

השעה האחת־עשרה הגיעה, ולאה — החליטה... בלילה
 הזה הקיץ לה הקץ...

— כבר הגיעה העת בתיה, —
 — בודאי. אני חפצה כבר לשכב לישון, אבל אחכה לך
 עד שובך...

— צריך לעטוף אותו במכסה חם...
 — איך שתעשי, טוב יהיה... המִפְרָה כבר תראג לו...
 לאה הוציאה את הילד מן העריבה, ובתיה פנתה לה מזה.
 לאה מיניקה את הילד וקוראת לבתיה:
 — בתיה, בתיה! צריך לעטוף אותו באדרתו...
 חפצה היא, כי תראה בתיה, בהיניקה את הילד. והיא
 מחלקת בידה על ראש הילד...
 והנה — לבה בה נלחץ, והיא חפצה לבכות, לבכות ולועוק
 מרה בקול... אבל יראה היא את בתיה, פן תחשוד בה...
 ובעת, כנראה, אין בתיה חושדת בה עוד ולא כלום...

היא התעטפה במטפחת גדולה ואת הילד כסתה באדרתה,
ותקחהו מתחת לשחיה.

— כעת היא שעת צאת בעלי-העגלות, — אומרת היא אל
בתיה לפני צאתה.

— השעה סְכֵּנָת; — מסכמת בתיה.
ולאה יוצאה מן הבית, וטרוצה היא במחשבתה, כי בתיה
אינה מבינה דבר...

— הנה יצאה „המרשעת“, — הרימה בתיה את קולה אחרי
צאת לאה — האנכי איני מבינה, לאן היא הולכת? .. רבש"ע!
שלח נא את פנעך הרע על דרך המרשעת... היא מיניקה
„אותו“, מחבקה ומנשקו אותה, למען רמות אותי... הוי, מרשעת!
הוי, אכוריה!...

לאה רצה בחפזו נמרץ — היא חפצה למהר ולכלות את
הדבר... פתאום עמדה במרוצתה: הן ישימו לב למרוצתה...
היא הולכת לאט, כסופרת את הכוכבים ממעל... השלג הקפוא
מהנפץ מתחת לרגליה, — היא עמדה רגע תחתיה, נרמה לה,
כי רודפים אחריה... באזניה עולה קול נפץ ושבר — ומן המבוא
הלז מביט אליה איש... הוא שומר את צעדיה... כרגע נחמה
על מחשבתה זאת: „זה הוא עץ“... אין איש מסכיב... והנה
המקם המקנה...

— הנה הנהר המכוסה קרח מבריק, והנה — נקרת הקרח
העשויה לשאוב מים: בור אפל... היא שחה מעט — היא
מורידה את ידיה ומשלכת... עין למושה נשקפה לה מעומק
הבור... היא נסה...

— „נמר“... חולפת במחשבתה.
— „סמאי“! — נשמע פתאום קול מפחיד. לאה נסה, ומן
הנבעה רודף אחריה איש רם-הקומה, רודף וצועק: — „סמאי!
סמאי! תפשוה!“ הוא השיגה ויתפשה ביד.

— בתי הכשרה, המבלת איוו „סמור“ במים? ... בואי...
היא הולכת עמו.

— לא, חכי נא רגע.
היא מחכה.

האיש צעד צעדים אחרים לאחוריו, אל הנהר, וישיג תיכף
 את חפצו: שתי רגלים קטנות היו בולטות ונראות מן המים.
 — עתה, בואי נא... הנה הער בידי — העד הראשי...
 לאה נשאה את עיניה הלמושות והמשונות, רגע העבירה
 אה מבטיה סביבה, והצעק בקול, כפרא: אוי!!!...
 — אל נא תפחדי, — אנכי הנני שלמה־פנחס הקברן,
 מלוית המת אני שב — ומרחוק הבטתי ואראה, איך את מקפתת
 את פרנסתי...
 — החשך... עין למושה... גמגמה לאה: „הוא” סביב
 מתוך המים — אוי! — אוי!...
 — אל נא תשתמי, — נער בה — בואי נא... והוא מושך
 אותה בחזקה.
 היא השתממה ונשמחה על פני השלג. שלמה פנחס התקצף
 ויריטה בכח, וימשכה באכזריות.
 הכוכבים עינייה, הבריקו ויהבוננו ברעדה אל הנעשה
 בארץ... הירח עמד בתנך, כרב בין תלמידיו, ויור בקרניו,
 כמורה באצבע...
 — העוד תחפצו, כוכבים יפים ואהובים לרדת ארצה?...
 — באי עמי, — אמר לה בהרימו אותה.
 — לאן?... עיניה למושות ומבטיה תועות.
 — למקום הדרוש — אנכי אובילך... את בית־הפוליצו
 הנך יודעת?...
 — הנברת לא תוכל עוד להשאר בלי משרתת... פנתה
 לאה לעבר מזה, שלום־קה רוצה בכתנת ארטה... פנתה אל
 העבר השני, — אוי!...
 — הגם שכורה הנך? — התקצף והצטחק שלמה־פנחס
 ביהר, והוא ממהר למשכה אחריו ביתר עז ואכזריות —
 והאור גדול מסביב. הירח מלוח, הכוכבים נוצצים
 ומשתעשעים, הם מתחרים את השלג בזהרם, בניצוצות־זהגם...

הזקן המטורף.

מונולוג .

... "היינו, דאמר רבה בר שילא: קשה יומא דמיטרא,
כיומא דדינא" ...

קשה הוא למקלי, לכובעי, לנעלי ולמעילי —
מתבודד הוא מקלי בפנה בין המטה והכירה שבחדר,
מתבודד ומצטער כילד הנענש; מנעלי כפופים תחת מטתי אחווי-
תנומה, כאותן התרנגולות על הכר... כובעי, בעל השולים
הרחבים, תלוי ויורד מעל היתד ומתאבל על חברו: המעיל בעל-
הכנף הרחב, התלוי אצלו —
ואנכי שוכב במטהי על צדי האחד, כיחוקאל בשעתו —
"על עון בית-ישראל" ...

אנכי — דוב כ"ר זאב מירקין.
אנכי — "הזקן המטורף", כאשר ירננו אחרי הילדים
ברחובות.

הגשם טורד בחוץ, המפות מטפטפות ומתדפקות על החלון,
מתדפקות ושרות לו: "שכב, שכב, זקן מטורף! — שכב, מטורף,
אל תנוד, ואל תנוע" ...
הנני שוכב במנוחה.

התנועה והנדודים כבר היה לי לנועל-נפש — אחרי עשר
שנות-נדודים! עשר שנים!

עשר שנים לנוד ולנוע מבקר עד ערב — ולפעמים: גם
מערב עד בקר — לעבור חוצות ושוקים, גנים ומבואות! כובעי

על ראשי, מעילו על כתפי, רגלי כבושות במנעלי ומקלי בידי —
ואנכי מתנועע, סובב והולך... הגדולים מביטים עלי בתמהון,
בוועה וחמלה, והקטנים מרננים אחרי: „היורקן המטורף!
המטורף!..

היום אשכב!

על צדי האחד, מתלונן ורונן, חורק שן, כביכול, ומזומם...
ככתוב: „ואתה בן-אדם (אדם קטן, במשמע), שכב על צדך"...
כי פה כחי?

כחי בתלונתי.

מרוניא חרא ואריכתא לי...

מדוע הנני רפה-אונים ככה?

— רבש"ע, חולשה זו שנתת לי, למה היא? —

זכוב מזומם — מה חלדו עלי אדמות? ...

הנני דן את יוצרי ובא עליו בעקיפין, והוא, כביכול, קץ
בנפשו מפני זמומי שעה שעה...

— רבש"ע, שערותי אלו שהלבינו, שהאריכו עד לכתפי,

הפרועות כשער אשה „סומה" — למה הן לי? —

— רבש"ע, זקני המסובך והמפשי — מה מכוער ומאום הוא
בעיני! ...

— רבש"ע, מה לך, כי קמטת את פני, ותעש את מצחי

הרם חריצים חריצים? ...

תלונותי רבו משערות ראשי.

— אמנם, רבוני, אנכי אינני מתקנא בך כלל, כי אוי לך

כביכול, מיתושך, שיצרת בעולמך... לבריה זו אין חלק ונחלה
בארץ, ועליך תלונתה —

„מזימוז" ... מקוננים הזכובים.

מה זעומה ואיומה היא קינתם!

גם המה לשוד ולחמס נקראו — ככל החי, אשר בארץ —

אבל באפס-יד! ...

... „וירקת!" — כתיב, ושבעתים ארוק: אל כל ארבע

הרוחות, גם מעלה ומטה: „טפוי"! ...

נחל שופף היה על הקיר —

— זמזם, זכוכי, רעי וסמלי! זמזם וקפר את דברי־ימך,
את תלאותיך ומצוקותיך, זמזם באוני, כי שומע אנכי .
או, הניחה לי, זכוכי, ואספרה אני; דום רגע, ואנכי
אזמזם תחתיך —

צוד אצורך, זכוכי!
הנה ידי הרועדת שלוחה, הנני מתננב ומתנקש לך, זכוכי,
לתפשך על הקיר, עוד מעט — ואחזיק בך, כי רק טוב תסוב
תחת היד החזרת עליך בלאט —
„מוזרו!“... נתפשט .

ועתה, רעי, הרף מעט, ואנכי, דוב ב"ר זאב מירקין —
„הוקן המטורף“, אנכי אזמזם, כי אחים־זכוכים אנחנו .
— שמע נא, זכוכי, אם כרה לך היוצר אזנים .
הרק פה ולשון חתך הבורא ברוך הוא לזכוכיו לזמזם, ולא
אזנים לשמע את זמוזמי זולתם?

— הקשיבה לי, זכוכי, וצדקה תהיה לך .
אך מה לך, כי תצעק? האם אחר גזרותיו של מי שאמר—
והיה העולם, אתה מדהרר ולמשפט תקראהו?
אוי ואכזבי לך!

זכוכים מהרהרים אינם מוציאים את שנתים, ואזכרים את
כנפיהם אחר־אחד . . .
ובני, ישראל, יוכיח .
בני! בני!

— הראית את אחיך נתפשים בכף ילדים רעים, נתונים אל
תוך בקבוק אפלה ומכסה מלמעלה? שם לא יפרחו ואת קולם
לא ירימו . . . כלא היא להם: שם יאלמו ויעורו . . .
המרם ראית את הזכוכ בבקבוק? —
דום נא, זכוכי, עתה, ואנכי אדבר את דברי, דברי ימי־
חיי ומוסרם באזניך, — ואת „המוסר“ הנך אוהב —
. . . במרם הייתי לאב, בן הייתי, כמובן לך, זכוכי .
עניים ויראים היו הורי — ויחיו, ויטותו, כנהוג .

אנכי קניתי את התורה — „זו הסחורה המעולה” — בכל מ"ח דרכיה.

בן שבע-עשרה שנה הייתי, ויתנו בי השדכנים עיניהם. גם המה, השדכנים, בערב שבת בין-השמשות נבראו, כפיה-ארץ, פיה-באר ופיה-האתון — בין כל „הפיות” הללו חשוב גם את פיה-השדכן — ופיה-השדכן בלעני.

זלמן „הגבאי”, זה שמו בפי כל יושבי-עירי, היה לחותני, אשתו — חותנתי, ובתם — גם לה היה הדבר שייך במקצת — היא היתה אשתי.

אבל אשתי זו, מרת חנה, תמימה היתה ויעלה חן, שחורה ונאווה.

הדבר הזה נראה לי באחד מן הערבים, בשבתי אתה לאכול. מי לחש לי את זאת?

אבל מאז והלאה הוספתי להסתכל בה... מני אז היו עיני נשואות אליה בכל שעה ושעה, שהייתי מתיחד אתה בחדר, כאשר לא הפריעוני חותני „הגבאי” וחותנתי החנונית.

אז התבוננתי אל נקודה אחת מזהרת בחשרת-עיניה — נקודה אחת, כנבכי-התהום לעומק וכעצם השמים למהר — משם נשקף ועולה חלום נעלם, חזון נעלה, עולה ומרחף... רוחי בי נבלע, את לבי אנכי ננבתי, והייתי מנשקה גם לאור החמה ביום, גם לאור הנר בלילה, והייתי מתכון כנגד אותה הנקודה המזהירה דוקא —

נשקתיה משום כליון-נפש ממש... את משנתי שכחתי, וגליתי „טפחים”... שהדי במרומים! — אז חשתי את הפגם, שאנכי פונם בנפשי...

סעד ועזר בקשתי לו בספרי-המוסר, בהם קייתי למצא „תקון” לנפשי הנפגמה, — ואחליף את הגמרא ב„חובות הלכות”. מזה באתי אל „העקרה” ו„הכזרי”. ואעבור אל „המורה”, עד אשר נכנסתי לטרקלין של כללי שפתי-המדינה...

זו נקודת-הקסם הנחתני למרחפות —
 ... הנני יושב בחדר והוגה „באסור“ בנסית השמות
 לכללותיהם.

בני בכורי, בני, ישראל, ילד בן-שנה או, יושב על השלחן
 לפני, אחוז בכנף כהנתו ביד אמו, מרת חנה, והוא נוטה אנה
 ואנה ולועס בשפתיו המלאות: מאמ-מא! מאמ-מא!
 אנכי משה עצות בנפשי, להתכון אל האמת בשם: „סמאל“
 לנקבו או לזכרו, למען הטותו כמשפט...

והנה — חותני בא החדרה, ואחריו — חותנתי.
 ... ומכת-לחי חלקה לי זו החותנת ... בה-גברא היתה!
 צעקה נוראה התפרצה כפי אשתי; בני, ישראל, לטש את
 עיניו הגדולות, השחורות והתמימות, אשר גם בהן היתה נקודה
 מזהירה, — ויעקם את פניו העגולים — ויבך ...
 ספר-כריתות נתתי לאשתי.

והיא, מרת חנה, שתקה כאלכת לפני הרב, אך במסרי
 את „הגט“ לידה, פרצו מתוך שתי עיניה שני זרמי-דמעות
 חמות — התפרצו ותשפכנה על הארץ ...
 — הוי, אשתי — מרת חנה, ינעם לך עפרך! — עיניך
 וחלוטן עורן נגדי ...

... זבובי, זבובי, עודך מומזם חליפות — התקונן על אי-
 חפשתך? הטוב לך לנרוד?
 נודד הייתי גם אני — זבוב מטפס בחלונות סגורים ובכתלים
 סתומים —

ימים וירחים, קיץ וחרף עברו חליפות — ומנוחה לא
 מצאתי.
 „אם תהיו כמונו — וישבנו אתכם“ ... מקרא מלא הוא,
 זבובי.

המרים תדע את ספר-„המקראות“ של עם-ישראל? הקצה
 בו נפשך, זבובי?

אבל, סלחי נא, בריה קוסמופוליטית, ושא את שמותו של „משכיל“ מן הדור הישן!

בימים האלה היו הזכוכים לקוסמופוליטים — קה, קה!... זכוכים קטנים, זכוכי-כחל ושרק... זמוזם רפה וקל, כמעט שאינו . . .

לא כן היה בדורנו!

הזכוכים היו גדולים ושחורים, ומבין בקיעי התקרה וסדקי הכתלים היה קול זמוזם הולך ונשמע במלא כל הבית — בית המדרש... .

בבית-המדרש שמנו לנו מסתור —

היו ימים — ונלט את פנינו במקראות, ונחבא בספרי בית המדרש. כי כל בית זולתו לא קלט אותנו אל תוכו — אין לך בית טוב מבית-אשה.

ומעשה בזכוכ אחד, ושמו דוב ב"ר זאב, אשר התחפש בפני איש, ויבא אל עיר רחוקה, ויבא בין אנשים, ויסתר פניו מן הזכוכים אחיו ורעיו. וישא אשה, ויולד בן, ויהי כאשר גדל הבן, ויחל האב — הזכוכ המתחפש — ללמדו את זמוזם-הזכוכים. . . .

אך יאיר היום — שעת הזכוכים היא, כידוע לך, יוצא האב ובנו מן העיר. אז ישליך הזכוכ מעליו את המסכה, והוא מעופף, מסובב ורוקד, כעין אותם הרקודים של הזכוכים, וזמוזם. הבן — הנער מתחיל לחקות אותו ועושה כמעשה האב גם בעיר ובפני אנשים —

אז הכירה האשה בכנה. . . .

ותכיר גם בבעלה, כי זכוכ הוא. . . .

אז הסירה מעליו את המסכה, ותגרש את הזכוכ מביתה — גם גמ־פטרין לא שאלה ממנו, כי זכוכ הוא. . . . הבית הוא לבני-אדם, ולא לזכוכים, כמוני וכמוך, רעי!..

— ה? .. האשה בולקה ובנה, מאיר!

שתיים נשים היו לי.

את חנה גרשתי — והיא אשתי, אותה אהבתי, את עינית

את נפשה , הנשקפה בהן , את מהר־רוחה , אשר הציץ והוחיר
מתוך אותה נקודת־ההתהום . . .

בן ילדה לי , את בני , ישראל .

— בני ! בני ! העורך חי ? . . .

חלום אמך היה לך לחיוון . . . מולא דעיניה גרם גם

לך . . .

בעיניך חוית לך אור וטובה לכל בני־האדם . . .

אבל . . .

. . . זר אתה לי , בן־ביילקה .

תחת צל קורתך שוררת רוח אמך — רוח רעה . . . האם

נדלתך כדרך האנשים , ותלמדך את משפטם . . .

הנך יוצא את ידי־חובתך אלי : עשרה רובל מדי חרש

בחדש אתה שולח לי , כי עורך־דין אתה , ותלמד לדעת את

דיני־האביוהבן . . .

גם מעיל בעל כנף שלחת לי , גם כובע שקורין קפליוש .

פה , בחדרי הצר נטרפת עלי דעתי יום־יום .

„הזקן המטורף !“

— רעי וחברי , פרעושי ויתושי , שוכני קירותי , צאו נא

במחול , ואנכי אשורר : „הזקן המטורף , המטורף“ . . .

.

מה זה בידי ? האתה הוא , זכובי ?

אהה , כי גועת בלא־עתך ! . . .

כנפיד נבלו ונדפו , ואתה קממת , גועת ! חבל !

הוי , אח ! אספור לך . הוי , זכובי־סמלי — יצור חלש

ומתלונן . . .

כי ריב לנו , הזכובים , עם קוננו —

חיים.

(תמונה).

— „הוא“ הולך! הנה „הוא“ בא! מוזם בעצמו! היום יהיה „הדין-והחשבון“! הודרו, בני חבריא!
כה דברו חופרי-האדמה, איש-איש על-פי דרכו, וימסרו זה לזה את הידיעה, כי „הקבלן“ בא: „מוזם בעצמו“ הנהו פה. והראשים הרבים נכפפו עוד יותר, שחו הכתפים והרגלים לוחצות על המעדרים, והעינים רואות, איך שהאדמה נחתכת פרוסות-פרוסות, כעין פרוסות „המוציא“ של החלה; — המעדרים מתנשאים ומתהפכים באויר — והפרוסות של „המוציא“ מתפוררות ומתפוררות — —

וחולית הארמה התלולה הולכת וגרולה, הולכת וגרולה. הכל עובדים רגע בדומיה ויגיעה רבה.
מוזם עמד רגע אחד לא רחק מהם ויהבונן אל העבודה. מנדיל וזליג, שני „בחורים“ צעירים מלאו מוטות המשא שלהם עפר, וירימום לשאתם אל מקום הסיד. קומתם מיושרה, כאלו הוצקו מעפרת, הידים נטויות למטה ומוטות המשא נלחצים באגרופיהם, כבטבעות של ברזל. ושלשתם — ה„בחורים“ ומשאם נעים ומתקדמים באיזה אופן מכני, בלי רצון ובלי כונה. נדמה הוא, כי מוטות-המשא העיקר, הם עושים פה את הכל: הם דוחפים את מנדיל, ההולך לפניהם והם מושכים את זליג, ההולך אחריהם. . . .

אולם מנדיל בעצמו הרגיש, כי הוא נושא את המשא, וכיותר הרגישה זאת ירו השמאלית, שהיתה ערומה עד הכתף: דוקא אותו השרול חסר לו לגמרי בכגדו; ובראשו של זליג היה מנקר איזה רעיון — שם באיזו פנה תחת כובעו המזוהם שמצחתו היתה קרועה — שם היה מנקר הרעיון, כי כל המשא מוטל עליו דוקא, יען — כי מנדיל נבזה ממנו בקומתו... .

הרעיון הזה העסיק אותו זה כבר, אולם זליג אינו יכול עוד לקבלו בתור ודאי —

המה באו עד מאחרי מווס, וזליג עמד פתאום: מקלו של הקבלן נצנץ לנגד עיניו.

— זליג, למה אתה עומד? — קרא מנדיל בחררה.

זליג לא ענה דבר.

מנדיל דחף אריו את מוטות-המשא ויחרוק שניו:

— זליג! זליג! — החפץ חיים אתה? ...

— ראה נא, מנדיל, את ראש הכלב, אשר על המקל... .

קרא זליג בהתפעלות.

— כל מחלה תחול על ראשך! הזאת לך הפעם הראשונה?

חלא, "הוא" עומד פה... . התלך? ...

— ה— או — או... . רמזן מנדיל בכעס.

— לך-לך, — "עז-לכנה"! שא את רגליך, פחדן —

והמה הרחיקו — שלשתם התרחקו ויתקרמו באופן מכני

הלאה הלאה —

מווס התכונן, איך נחתכים מהקרקע הקשה רגבי-ארמה

גדולים, והמה מתנועעים באויר על המעדר, ומתפוררים ומתפורים

כאבק. התכונן — והרגיש איזו קורת-רוח בקרבו: העבודה מתקדמת

על צד היותר טוב —

ברוח ששון עזב מווס את המקום ההוא.

— "הוא" הלך אל הבונים — קרא אחד, וישאף רוח

לרנחה.

חופרי-הארמה הרימו מעט את ראשם.

בריל, יהודי בעל זקן לבן ונאה, השליך את העפר מעל

מעדרו, ויאמר:

— שמעתי, כי הוא מתעשר פה.
 — בן, אוצרות קרח יאסף פה, — מהרו אחרים מהם לחסכים.

— ובשבוע העבר קבל עוד שתי קבלניות, — הביע שלמה הגבוה באיוז התמרמרות: אם על הצלחתו של מווס, או על מול שלו הרע...
 — אבל אין לך מקום, ש"הוא" נעדר שם... העיר גיב הדק.

בערע נשען על מעדרו:
 — זה הוא מול... הכל נעשה כבר בלעדו: ישנם משרתים של אש ומשרתים של מים — והכל כבר נעשה מאליו...
 — גם "בקיאותנ" הרבה מועלת לו — חולק ליב — יודע "הוא" איך לגשת, במקום שצריך...
 — ולמה אתם ממונים את מיעלותיו או ששששששש? גמגם חיים בויץ, ויבט על חבריו במבט של קצף.
 — מעלות? — השיב לו שלמה בשאלה — האם מעלותיו אנו מונים? רק מדברים אנחנו בינינו, כי מצליח "הוא"...
 — וחם לך — ממה? — דקרהו חיים במבטו.
 — ואם לא יחם לי מה בכך? — שחק עליו בערע.
 — סם... — רטן חיים, ויוסף ויורד אל המעדר, וילחץ עליו ברגלו בכח, ויחפר בו בקצף עמק, עמק — —
 "בקיאות" — מול: לחיות בטובה... ואפשר שגם לחפר באדמה במעדר מול הוא? ... האם גם אז היה "למר בר רביאשי" בעיניהם? ...

ומחשבות מרות עלו על לבו, וכסוהו כערפל —
 בחמה רבה השליך את העפר מעל מעדרו הרחק, הרחק מן החפירה, וירק. אז נעץ את מעדרו באיזה מקום. ויוצא את מקשרתי מכיסו, וימלאנה טבק.
 מתחת גבותיו הסבוכות והמחוכרות זו לזו חדר באלכסן מבט של כעס — הוא קצף על כלם ועל הכל —
 הנח עוד מעט והעבודה תכלה, ועבודה אחרת אינה עוד...

היום יום הרביעי — ועד אחר השבת בודאי לא תהיה עוד כל עבודה ...

„הם" אומרים, כי גם בהקבלנות החדשה ישנה ארמח לחפור, ובכן — מאשרים הם, ה„חמורים! ... מדוע צריך הוא לחכות על העבודה שלו, של מוסקי? מוטב היה, לו חכה „הוא" לעבודה ממנו — מחיים ... כי מי הוא חיים? גם הוא היה לפניו יהודי בעל-הבית, בעל הבית, כדבעי ... ואביו — אביו, אפשר, שעלה הרבה על אביו של מוזס ...

ובחשבו את מחשבותיו אלה, הצית את הטבק במקטרתו, ויצא מפיו גלגלי עשן כחול. ויבט אחרי העשן מחוץ לחפירה. החצר שבנו בה את הסמינריום החדש, נראתה לו גדולה, ובמבט אחד הקיף את כולה.

עצים ולבנים, אבנים וסיד, סוסים ובני-אדם — הכל כלולים ומעורבים יחד בהמולה רבה באויר הבווער ומחניק, פעם מתנוצץ באויר גרון מבהיק ויד בריאה ונקיה, ופעם משתרע צל כהה, צל של כף-הסידים מוזהמה ואפלה, אשר חרים אחד הבנאים בידו הוזהמה ואפלה עוד יותר.

וכותלי החומות — גם פה גם שמה ינדלו וינדלו — מדוע ולמה? — שואל חיים את נפשו, — את פתום ואת דעמסס הם בונים ...

הוא מריק את אפר הטבק מתוך מקטרתו, ובעשותו זאת, עולה מחשבה על לבבו, כי כל אלה הבנינים, אשר הוא וחבריו עמלים בהם ביגיעה רבה, אינם מביאים לו כלום — לא היום ולא לאחר זמן ...

הוא שב ומוסיף לחפור, אולם שנאתו לעבודתו זו תגדל מרגע לרגע. למה? לאיזו הכלית?

זה עשר שנים שהוא חופר ארמה — כמה ארמה כבר נחפרה על ידו! חרים ונכעות הסיר מעליה, מערות ותעלות נקר בה — וכל העבודה הזאת מה היא לו? ...

ונדמה לו, כי אחרי שלא נהנה מחפירתו כלום, לא היה לו לחפור את הארמה — אותה הארמה השחורה, שנראית לו כברית

שחורה, שיש בה רוח חיים... לשום־מה נקר בה וחתך אותה
 בברזל מעדרו המכהיק? ...
 לו חפרו בה אלו הנהנים מזה...
 כאשר השתמש הוא פעם בעבודתו להנאתו —
 למחשבתו זו החשכנה עיניו, ורגע נרמה לו, כי קרקע
 החפירה עולה, עולה ונונעת אל חוטמו...
 שמעוֹנָקָה בנו מת עליו.
 עצה טובה יעץ לו אז ה"רבי", כי הוא, חיים בעצמו
 יכרה לבנו את הקבר בשרה־הקברות, בתור "סגולה" בעד שני
 בניו הנותרים.
 ברצונך הטוב תן לו את בנך... או יראה רבון־העולמים,
 כי אינך מהרהר אחרי מדותיו, ויגולו רחמיו עליך...
 חיים כרה את הקבר — כך היתה עצתו של ה"רבי", וחיים
 כבר ידע אז את מלאכת־החפירה...
 פניו חלכו הלך וחשוך, מכמו — הלך וועוס, הלך וקצוף...
 ופתאום — ירתה עינו מבט חר ודוקר כל־יכך, עד שנרמה לו
 שהוא, חיים בעצמו, ראהו בתחתית הקבר, כנחש ברוך על
 המעדר —
 ובבהלה קפץ או פתוך הקבר.
 מעתה אינני מאמין עוד ב"יהודים טובים"! — קרא בקול.
 רבים דברו אליו — דברים רעים ונס דברים קשים, כי
 יכלה לחפר את קבר בנו: הלא הרבי צוה...
 אך הוא, חיים שתק — שתק כהארמה החפורה, ולא עשה
 כדבריהם.
 — "בין! — כנגד אותו או אחד העומדים מסביב לו,
 ומאז קרא לו בשם־הכנוי הזה.
 "כה נסיתי פעם אחת להשתמש בעבודתי לעצמי"...

סנדיל ווליג עומדים עוד הפעם אצל החפירה. ממלאים
 הם את מוטות־המשא שלהם עפר ימוסיפים להתקומט ולריב על

הראשונות. לסוף אחוז איש בכפוליהמעיל של רעהו, וירחפו איש את אחיו — זליג מתגלגל אל תוך הבור ונופל על רגלו של בער. וחיים העומד אצלו מכה במעדרו על גבו של זליג. האחרון ממהר לקום, ושולח מבט חודר וזועם אל חיים, אך איננו דובר אליו דבר: רואה הוא, מרגיש הוא, כי חיים כועס עתה על כל העולם כלו — הה, מה גדול כעסו! —

פעמון העיר השמיע שש שעות.

כאשר עלה זליג מתוך החפירה ויבט סביבו, ראה את השמש והנח הוא כבר מאחרי המחיצה למעלה מעט מן הקרש העליון, ונדמה לו, כי גם היום עומדת העלמה הנוצרית בעלת הפנים העגולים והאדומים ומבטת הנה כאתמול.

רוח קל נשב — הרוח החל לשחק.

הוא אחז בכתנתו של ליב הגבוה, הרטובה כלה מועה, ויך בה על גבו — וליב סכלים את חזהו, כאלו חפץ הוא בתנועתו זאת למלט את גבו מן הכהנת הלחה והקרה, והרוח כבר חחויק ב„ארבעהכנפות“ של בערע, וישלך את הכנף האחר על שכמו, ואחת מציציותיו תקע לו מאחרי אונו. מעל מעדרו של שלמה נשא מעט עפר, ויורקנו בזקנו. והוא נחפו ורץ, ויעמוד ממול חיים, וישוף, כמו להרעימו, בעיניו האפלות והזעומות, — פנשב הוא באגליהועה שמסביב לעיניו וחוטמו, מנשב ומצער אותו, חיים מתעוה, הוא מעביר על כל פניו בשרול כתנתו המזוהמת, וקוים, קוים מזוהמים משתרעים על פניו.

— הרוח הוא ממש מחיה נפשות! — נהנה ליבל,

— מחיה נפשות, — מסכים גם בערע.

— רוח חביב ויקר! — מתענג שלמה.

— ורמטרוע אינך נושק לו? — נהם חיים, ונתן בו את

עיניו הטלאות חסה.

— רגזן אתה תמיד, — קרא שלמה.

— ואתה הנך תמיד רק טוב? —

שלמה לא ענה דבר: מוזס נגש אליהם עוד פעם, הוא

ו„המלויים“ אותו — שני המשגיחים.

ועוד הפעם הם עוברים בדומיה וביגיעה.

טוים שולח את מכטיו כמו בגנבה הנה וחנה .
 טאחריו עומדים ושותקים , עומדים ומחכים להערותיו , יוסף
 לויקין , יהודי נמוך , בעל זקן לבן , „משגיח“ בבנינים זה ימים רבים ,
 ושמריל — עלם צעיר גבוה ודק , — פניו מגולחים ומבהיקים ,
 בגדיו נאים ומשקפים כחולים לו על חוטמו הארוך והחד . בשעה
 זו משתעשע הוא במקלו הדק אשר בידו ומניע את כל אבריו .
 — את מלאכת-החפירה גומרים הם היום , — אמר מום ,
 כמו לעצמו , כשקוע במחשבות .

בקפיצה אחת עמד שמריל לפניו , ויאמר :

— עוד מעט יגמרו .

— וזה עולה להם בחשבון ליום תמים , — הביע מום עוד
 פעם , כמדבר לעצמו באמירה סתם , שאינה לא שאלה ולא
 תשובה אך כהד של איוו מחשבה פנימית . —

— אפשר לחשב להם רק חצי-יום , — אמר שמריל במהירות ,
 ומבטו חדר אל תוך עיני אדוניו : חפץ היה לכוך את מחשבת
 אדוניו , ולטהר למלא את רצונו .

— כבר עברה השעה הששית . . . — מלטל יוסף המשיג

הזקן בזקנו הלבן .

— צריך לשלוח אותם לחפור במקום הקבלנות החדשה , —

צוה האדון ויקטט את מצחו .

הרוח נשב לו בפניו באבק לבנים מעגלה אחת שעברה ,
 והוא עוה את פניו ברוגז אל העגלון וכוסו ועגלתו : איך באים
 הם לכאן ? ..

— הנה חסל ! — נשמע מן החפירה .

הפועלים החלו למפס ולעלות מן החפירה .

הם לבשו את כנדיהם , וילכו אל הסכה אל „חשבון“ .

בראש השלחן כבב ישב לו מום , ראשו נשען על ידו
 האחת והשניה אוחות במיגרה שהוא מקמיר ; מצדו האחד ישב
 יוסף לויקין , הוא אוחו את זקנו בידו , ושותק במין דעה
 מיושבת , — למולו ישב שמריל וירשום במהירות בעפרון בפנקס

קמן . אצבעותיו הארוכות והלבנות התנועעו במהירות — ובמהירות
 זו כמו היה כל יתרונו! ...
 ה"עולם" הולך ובא .
 מוזם מקדם אותם בסבר פנים יפות —
 — הכל נגמר ?

— היכל — עונים אחרים מהם, ואינם יודעים עוד, אם
 לשמוח על זה, או לא: בת הצחוק שעל שפתי בעל-הבית עודנה
 חידת סתומה להם.

— נו, גשו בראשונה ה"פני"! — קרא מוזם. המקבלים
 שבעים וחמש קפיקות ליום. היחסנים כמתבישים ב"היחוס"
 שלהם, יצאו מן הפנות איש אחרי אחיו: בער, שלמה, ליב,
 ולאחרונה גם חיים — ויגשו אל השלחן.
 — לכם מגיע רק בעד שבוע זה, אני בקי הימב בחשבון —
 אמר מוזם.

הוא אוהב לחשב בעצמו את העובדים: בזה ראה את
 יתרונו, וגם — לתועלת היה לו ...
 — ובכן — מגיע לכם בעד יום הראשון, השני. השלישי
 ובעד היום —

הוא מחכה רגע.
 — מגיע לכם בעד —
 עוד הפעם הפסקה.

— בעד ארבעה ימים תמימים ...
 — כן, כן, — מהרו להסכים שלמה ובער.
 המשגיח הזקן יוסף לויקין הניע בראשו וישעל פעם, בשבעו
 רצון מחשבון כזה. אולם שמריל העיף את עיניו אל ארונו,
 כאומר: "מה זאת" ?

— ובכן — מגיע לכל אחר מכם שלשה רובל — אתם
 כליתם את מלאכתכם, הא לכם את המגיע ... אמנם הקדמתם
 היום לכלות את המלאכה אולם ... יהודים עניים, מה אשאל
 ומה אדרש מכם? ...

הפועלים פערו את פיהם באיוו תנועה של פתיות, וידמו
 ויחכו — לקבל את הכסף ולברוח מפה ...

— יהי כן, אף כי הקרמתם היום... האילכם בעד ארבעה ימים תמימים — למה לי לחתעסק עם יהודים עניים?...
ברע גרד בזקנו, שלמה השתעל וליב חרים פעם אחר פעם אחת מרגליו — כלם חרנישו את עצמם נלחצים באותו מעמד —

חיים התקרב, רחף בגופו את ברע, וישען על השלחן בחזהו — זקנו השחור, הארוג חומי-כסף נגע עד השלחן. את ראשו תמך על ידיו ומעיניו הועפות שלח מבט חר אל מווס.
— שונא אנכי לבא במרוניא ולנכות... הא לכם. ועשו ברכה אצלי... יש לי עוד עבודה בשבילכם, ולעולם לא אקפח את שכרם...

חמשניח הוקן הסתיר את עיניו כידיו: האם משום כעורם של דברי ארוניו? —

— יקפחו אחרים שכר יהודים עניים...
קול שריקה נשמע מהשולחן, קול-נוהם, כקול דבורח בעופה נשמע, ואחריו — קול-נחרה מחוח לחוץ — יבדלים הם לא לשלם כלל...
כלם הסבו את פניהם אל חיים.

מווס הושיט את צוארו, כמו להתקרב אל חיים במבטו.
— האם לא קרבתם לפעמים כי איזה בעל-חבית קפח את שכרכם? — שאל מווס בשחוק קל.

מווס אהב לפעמים בשעת הכושר לתכן את רוח הפועלים, ללמד לדעת את תכונתם.

צריך לדעת את טבע האנשים, אשר מסביב לך... היתה מחשבתו בזה.

— דדי, — גמנם חיים בהחלט.

— דבר אין לי עמכם, — קרא מווס ויבט בעיניו במבט של לצון — אנכי משלם לכם בעד ארבעה ימים תמימים...
— כן, כן, — נשמעו קולות קוראים; המה חפצו להשביע רצון את שני הצדדים, את מווס ואת חיים, כי חפצו למחר ולעזוב את הסכה. —

— הכי צריכים אנחנו להודות? — נהם חיים — אנחנו עבדנו...

— אינני צריך להודתכם, אני משלם כסף בעד העבודה...
 ואתם עובדים בעד כסף, ולא בעד תודה...
 מוזס החל לחלק את הכסף.

— אחרי השבת יכולים אתם לבא אל העבודה בחצר בית-
 החולים, או — באו נא מחר בבקר, כי אינני בא במרוניא
 עליכם כלל!... יהודים עניים עבדו אצלי שני ירחים, ובוה אני
 שבע-רצון...
 — יעורך ד' לעולם שלא לקפח שכר העובדים! — קראו
 יחד בעד ושלמה, וימוללו את שמר-הכסף באצבעותיהם.
 המשגיח חזקן קם פתאם טמקומו ויצא.
 חיים עורדנו עומד נשען בחוהו על השלחן, הוא נחר
 בחומטו.

מכט מוזס היה נטוי אליו מן הצד ויתלוצץ על „בעל-
 החברה" הלו.
 לסוף אמר בשחק של חבה, כביכול:
 — גש הנה, הא גם לך שלשה רובל של מים... היפה
 בעיניך „חחשבון"? ...
 — כלום אפשר להיות לא-יפה? — נהם חיים.
 — מה זאת? — שחק מוזס.
 חיים מתקצף:
 — מי שאינו רוצה לשלם כלל...
 — חיים! — קרא ליב, ויאחו בכתפו — רב לך: הארון מוזס
 אינו חושב כלל מחשבות כאלה...
 — והוא-זו אמר תמיד... הנודה לו? ... כלום נדבה הוא
 נותן לנו? ...
 חיים גמגם וינהם מרב קצף, כדרכו.
 — הרף, חיים, מדבר, — נסו האחרים להשקימו.
 — יהודי רגזן אתה, חיים! — הניד מוזס בראשו — רגזן
 אתה! ...
 — אין מן הראוי כלל להראות להם פנים שוחקות, — קרא
 שמריל נלהב — כלום הם יודעים דבר, הם...
 והוא סקר את כלם באיזה מכט של בוז, כדבר מסואב ומנאל.

חיים התקרב אליו, ויתן בו טבט אש.
 — רמי אֶת־תְּהָה? ... כלב! — גם הוא ארון? ! הולך במל
 וחובק את ידיו בכים...
 — חיים „בוין“! — הן קבלת את הכסף, לך לביתך...
 קרא שמריל בקצף.
 — אינני שואל את רשותך! — נהם חיים ויצעד לפנים:
 כלב! חיים „בוין“ נכבד טמך...
 „לך לביתך“ — עוה חיים את פניו ויחקה את קול שמריל:
 ההנך נחפו לרדוף אחרי הנקבות? !...
 — פוי, — קראו טוויס בעקימה: חדלו לכם, הלא
 חרפה היא...
 — עורם מתנאים! — קרא חיים בחומו, ויצא מן הסכה.
 — אך זהו „בוין“! ... קרא שמריל אל אדוניו — להבא לא
 אתן לו עוד עבודה...
 — „בוין“, — הודה גם הארון, ובוה גמר את ה„סך־הכל“
 של חשבונותיו.
 — יפה! — קרא זליג, ויאחו את חיים במרפקו בחכה.
 הוא כבר שכח את המכה אשר הכה אותו חיים במעדרו,
 בהתנגלו אל תוך החמירה.
 שם כמוחו של זליג, תחת כובעו המוזהם בעל המצחה הקרועה
 נארנה איזו מחשבה —
 והוא בעצמו עוד טרם ידע מה — — —
 — אין אני נוקק לך... דחף חיים את הנער בזרות.
 בשטייהכוכבים נראה כתם שחור ועב.
 כתם בודד ואיום מניח מן הקצה אל אמצע השמים — — —

בעלי-הנרות!

(סקיצה)

— אֵי-הָהּ, הַחֶשֶׁךְ! ...
קרא בקול, ויאנח, וירום.
הוא הוריד את ראשו ויתמכהו בשתי ידיו, וישפל להביט
בינון קורע לב.

הוא ישב והביט ושחק.
שלשה ימים ושלשה לילות רצופים שתק. לא השיב לאיש
על שאלתו, ולא שאל מאיש דבר: החפץ לדבר אפס ממנו כלו,
כשהיה חש, שמרמים אותו בדבר או כחצי-דבר, היו עיניו
למושות בכעסו ופניו מתעוים; ורק כשדבר אליו איש ולא הכריחהו
לשמוע ולענות, או לא חש בזה ולא כלום. ומה איכפת ליה? —
ידברו אליו מה שידברו ...

ראשו היפה בעל השערות המסלסלות היה כפוף, גופו
המגודל והרחב נראה כמקופל, מעוה ונלחץ, ועל פניו החורים
והכהים כסתה תונה קודרת —

האמנם חש את עצמו נתון לתוך בור צר, עמוק וחשוך? —
בכל הימים האלה היה יושב על הכסא אצל החלון בחדרו.
השלג ירד מן השמים, והוא הכיט מבעד החלון על פתותיה-השלג
המסובכים בעצלתים ומסתככים באויר איך הם ממששים מקום-
אחיזה לעצמם והמה מתרסקים פה ושם, אבל הרוח דוחקם,
ומשליכם לארץ —

הוא מביט וחושב : „מים לבנים“ ... „מים לבנים“ ...
 מן הבקר עד הערב יושב הוא על כסאו ומביט מבעד החלון ,
 ובמחשבתו טובכים בעצלתים הדברים , נס־כן מרוטבים ומתרבקים ,
 כפתותי-השלג בחוץ : „מים לבנים , מים לבנים“ ...

ויש אשר יבא לידי חקירה בדבר . האפשר לעשות מן השלג
 היורד משקפים , אשר ישימום בני-האדם על חוטמיהם , ויטיבו
 לראות בהם , כי תאורנה עיניהם בזה ?

„הלא איום הוא החושך !“ .. היה מוסיף במחשבתו , ומבטו
 היה מתחרד כלפי השלג .

„מים לבנים ... מים לבנים“ ... היה עונה לנפשו .

בערבים היה יושב כמול העששית בחדרו , ראשו נטוי הצדה
 והוא מסתכל בשלהבת —

— „העששית היא כלי מכוּער“ ... מִזֵּן במחשבתו :
 „לעששית כרס מלאה נֶפֶט , ואורה יוצא ובא מכרסה ...
 היא כלי מכוּער“ ...

והוא מביט ומתבונן אל השלהבת , מביט ומחפש מגרעות
 בהשלהבת נופא .

בערב השני מצא כבר , כי שלהבת העששית נמדית היא ,
 מקוטעת , אין לה גדול ואין היא נמשכת למעלה ... במדה
 שהפתילה מוצאת , בה במדה הרום השלהבת , המצומצמת במסגרת
 הזכוכית ... כשלוקחים מטבעת נחושת גדולה , מטבע של חמש
 קפיקות ונותנים אותה לרחבה על פי הזכוכית למעלה , מיד נוספת
 השלהבת , היא נחנקת וככה „בקפיצה-ראחת“ ... ואם רק מחציתה
 של המטבע נתונה על הזכוכית , אז היא שואבת אליה את
 השלהבת-האור , — כן , זה האור נמשך ומתנשא אל המטבע ...
 מ ק ס ס כ זה רודה בשלהבת העששית —

והוא קם כמעט מן הכסא , חודר במבטו אל תוך השלהבת
 ורואה אותה בקצף מים עכורים , חורה ורועדת .

— פֵּוֹי , — הוא אומר : — זה הוא אור-כרסי ... בעל
 קצף דלוח ...

פניו העצובים נתעוו ובעיניו הכהות נצתה אש חמה .

הוא השליך את העשית מעל השלחן — — —

או דאגו לו בבית עוד יותר .

— לא טוב הדבר, — אמר האב : — צריך לקרא לרופא . . .

האם פרשה בידיה ות, "מען", כי שבר גדול נשברה : "אם יש כאן דקטור, ואם אין כאן דקטור — אם כה ואם כה גדוד שברה" . . .

בתם הבכירה, רזילה, מהרה או עוד פעם אל סלומון בן דודה, רופא צעיר לספר לו את המאורע החדש ולשאל בעצתו. וסלומון הרגיע אותה עוד הפעם, ויאמר, כי רק חולשת-עצבים היא. אך "משחק-העצבים" היא, אמר, ולא "שגעון" . . . הוא מתרגז על החשך ומתגעגע על האור, יען כי עצבי-הראיה נתיגעו אצלו . . . הן אוהב היה לעבוד כלילות החרף הארוכים, לקרא ולכתוב, ולא ידע מנוחה עד אשר התרגזו עצביו עד היסוד מן העיפות היתרה . . .

— אל תקראי לרופא ואל תתראו לפניו בעינים מוזרות ו"בסודות" תלויים בחודי חומטיכם . . . הדבר הזה יזיק לו, יביאהו לידי מחשבות זרות, להביא בחשבון את נפשו, את רעיונותיו ומעשהו . . .

— ואתה משוגע היית ומשוגע תהיה לדורי-דורות . . . קראה רזילה באותו כעס של חן, המיוחד רק לקטנים ולעלמות שנתכגרו ? האם ברעת הדבר את דבריך אלה ? — סלומון אחז אותה בידיה .

— רזילה, — אמר לה יהודית — אוהב הוא לקרא לה דוקא "רזילה" ולדבר עמה יהודית — רזילה, חלילה לך לטרופ את נפשך בפני . . . הרגעי נא ושובי הביתה, שובי וצוי לאפות לביבות, כי חנוכה ליהודים היום, ומחר אבא אליכם, אנכי אבא לבקר אתכם בביתכם . . .

אבל, משוגע, אמר נא, אם אין בו, לדעתך, משום סכנה ? — שואלת היא רכות .

— אין בזה משום סכנה כלל וכלל. והלואי שיוכני ד' בנכדים כמהו! סכנה? כפי שספרת לי את, אין אני מוצא בזה שום ריעותא... כי הנה ככה היה הרבר: אתם ישבתם אל השלחן ושתייתם תה: אבא, אמא, את ולור — גם לור אברמיטש בן-דודך השני, — כי הראשון במעלה הנה אנכי לך... הכוסות לפניכם ודעתכם עליכם רחבה — „בעלי בתים" יושבים במסכה ומשוחחים, לור „קונרס" מראה בעליל, כי חכם כבר, הוא איננו חפץ עוד „להפוך" את סדר העולם, היינו: לעולם ינעיל את מנעליו לרגליו ולא לראשו... אבא לועג לבני העשירים בזמן הזה, כדור'קה ואת, המשחקים באיוו משחקי-מורה, ככיכול... האם — הרחמניה — מסכמת: מצוה היא לחמול על העניים... ודור'קה אחיך יושב ושותק. צבע פניו משתנה חליפות, אבל הוא יושב ושותק, דומם הוא שומע. כמעט שמתפלאים אתם על זה, כי אין דור'קה רב אתכם על דבריכם, כדרכו מאז, והוא שותק. והנה את פותחת את פיך הקטן והנעים (שתי נשיקותי לשתי שפתותיך!) משליכה משם מעט הפיח הכבוי: „העניים עוברים ועמלים... העשירים מתענגים... צריכים אנו... ח'בים"... ועוד, מריקה את הפיח הכבוי ספוך, ודור'קה נושב לעומתו. „מא-מא-מא, מא-מא-מא" הוא משנה את מעמך לגנאי, כאח שאינו נוהג בכבוד-נשים באחות... וכרגע הוא קורא. „אהה, הח-שך!... והוא מתאנח, ואתם — אתם הרגישו הפעם באנחה העמוקה הזאת... או שרחה עליו רוח-רעה — „מרה-שחורה", בלשון אמך, היא דודתי... זהיום הפיל את העששית מעל השלחן — טוב ויפה! הנני שבע-רצון מזה... תני לו את ידי שלום, והכיני לביבות ליום מחר, או אבוא לאכל... ועל כלם, ריזילה, הנני שקט ושאנן ברעתי, כי את לא תשתגעני —

* *

*

ולמן מרגנבלט ברך על נרות-החנוכה.
שמנה נרות היו מדובקים אל מזוזה-החלון בשורה אחת,
וממעל להם כמעט נטוי הצדה הדבק נר-„השמש".

שלהבות הנרות נעו, עלו וירדו, ירדו ועלו והצטלמו מאחרי הזכוכית של החלונות הכפולים שקימותי-החורף. באולם העשיר אפלה למחצה. שם, בפנה רחוקה על בן גבוה, עגול ושחור דולקת העששית תחת כסוי ירקרק, וצללים נמשכים ממרבדי-חינא, הפרושים על הרצפה, מעצי-התמר שנתיבשו ומכלי-הבית המכוסים סמוט; והצללים נמשכים והולכים אל הפנה שכנגדה.

השואלים את הצללים, למה הם צרים ככה אל הפנה ההיא? —

רק בחלון האחד, כלפי החוץ דולקים להם שמונה נרות — ושלהבות מכופלות מתנועעות, משחקות — האחת טול רעותה נמשכת בשמחה —

זלמן קורא בלבבו את „הנרות הללו” — לכו מהמונג. הזקנה שלו יושבת לה בפנה הרחוקה, במקום עמדת העששית ומלוח את אישה במבטיה העצובים מאד. היא לוחשת דבר-מה. היא מתפללת אל הקדוש ברוך הוא... האיש ישב אצלה על הכסא, ודומם נתן ידו בתוך ידה. הראגה השחורה נמתחת ביניהם, מתגדלת ומתעבה — איפה הוא עתה? — שואלת האם, — מה לעשות ולפעול?

— צריך לקרא לרופא, — אומר האב, — אצוה לקרא את הרופא מכית-החולים, את פטרוק, חמשה רובל אניח לפניו, והוא יגיד לנו מה היה לו... — הרואה אתה, — משיבה היא בתדונה וצער, — הלא סלומן אחינו הוא, ואפשר היה לו לפעול עליו בנחת... — סלומן הוא גם בן-גילו של המשוגע... מתחיל הוא בכעס, אבל המלה „משוגע” דוקרת אותו בלבבו, ועיניו החומות השקטות והערוטת מהמלאוה דמעה.

„בא נא עמדי ונשוחח, חרשות בפי לספר”... שומעים הזקנים את קול סלומן הצוהל, והמה מבינים בדבר, כי סלומן בא והוא מרטה את דור'קה לבא הלום, אל האולם, למען חקרהו. הזקנים הרגישו כמו איזו מועקה כבדה על לבם.

סלומון ודוד'קה נכנסו שלובי-זרוע, ואחריהם הופיעה גם רוליה .

— ערבא טבא, אברהם ושרה! — קרא סלומון, וכדרכו בשחוק, כנה את דודו זלמן — אברהם ודודתו חיה — שרה; — מה נשמע, זקני הנכבדים, מעבר הלו של „לעתיד לבא“, בפנתכם המוארה למחצה? — על מה זה אתם מתיעצים שם? — האח, ראה נא: גם אורים יש לכם — נרות-חנוכה, שמונה נרות! האם כבר „זאת-חנוכה“ היום? ... וחג-ההולדת למי היום? ... אין לך „זאת-חנוכה“ סבלי חג-הולדת... ריזילה, הלך הוא חנ היום? ... — לא, לא ריזילה, — מהרה האם בתשובה, והור בסמכת על דוד'קה, אשר עמד כבר אצל החלון על יד נרות החנוכה. סלומון הניע בראשו וירמוז גם הוא לאות, כי הבין את סמטה של הזקנה, וכי הוא משגיח על דוד'קה ומתכוונן אליו. רוליה ישבה דומם ורצינה, מוכנה ומוטמנה לקראת דבר-מה.

סלומון קפץ אל החלון ויחבק בידו את דוד'קה, ויאמר: — היפים הנרות בעיניך? — היאח, נרות! — קרא דוד ממושך ומתגעגע. אלה היו דבריו הראשונים, אשר נשמעו ממנו בכל אלה שלשת הימים האחרונים. סלומון הסב את פניו ממנו, ויתעוה ויתעקם: זאת היא גופא דעובדא" ... המשיך גם הוא את הדברים במחשבתו. והוא פונה אל דוד'קה ואומר: — חנוכה היא חג הנרות ליהודים... והוא נמה את אזניו לשמוע, מה יענהו דוד'קה על הדברים האלה.

-- נרות... מביע דוד'קה! -- היהודים אוהבים את הנרות, את האור... נשמתם נמשכת אל האור... זקנתי אסתר אהבה את הנרות... על אחד עשר נרות ברכה בערבי שבתות... בנערותה ברכה על האחד, וכשנשאה, ברכה על שני נרות; ובהולד לה ילד, הוסיפה לה נר — נר לילד, כי „נר ד' נשמת אדם“... נרות, אורות... תשעה ילדים ילדה.

ואחד עשר נרות הרליקה בכל ערב-שבת! המנורות עמדו על השלחן בחצי עגול, באמצע שתי המנורות הגדולות ושני נרות גדולים תחובים בתוכן, וסביבן מזה ומזה מנורות קטנות ונרות קטנים... מה נהדר היה המראה! עשירה היתה נשמת זקנת — ממקור האצילות...

הרופא הצעיר התבונן אל ההתפעלות משום "יראה" בפני דוד'קה, ויאמר בלבו: "סימן רע הוא"...

— ראה נא, ראה, איככה דולקים הנרות הללו, איככה הם שמחים... השלהבות כתנשאות, עולות ורוקרות...

— ובמה גרוע מהם אור העששית? — שואליו סלומון.

— העששית, אמרת, כן: העששית... אנכי כבר מצאתי במה גרוע אור העששית... העששית — פוי!... בעלת-כרם היא, איזו בעלת-הבית, ו"בעלי-בתים" כבר היו לי לגועל נפש... וגם בספנסר, זהו מלך ה"כינונים", כבר קצתה נפשי... פסיעות קטנות הוא פוסע, עקב בצד אגודל, — גם אנכי הלכתי עמו בעגלתו, וארד ממנה... כבר הרגשתי בנפשי מעין גמיסה ממושכה, גמיסה לדרורות... צא וחשוב את העתים האמיות ואת הדרורות הזוחלים זה אלפים שנה, מאז הרליקו היהודים את הנרות הללו, להאיר להם שמנה ימים בשנה... שמנה נרות ולא יותר — כי דלים הםה ורשים... אבל מה עשירה היא נשמת העניים האלה! שרש נשמתם יונק מן האור... והאור...

האם יצאה מן האולם, — יצאה לבכות על שברה.

האב עמד בפנה, נשען בידו על הכסא, וצל פרוש על

פניו העצובים.

ריזילה כסתה את פניה בידיה, — היא לא ראתה מאומה,

רק שמעה את קול הדברים —

ופני דוד'קה נתלהכו יותר ויותר, עיניו הבריקו.

— היארך הדבר עוד שנים אלפים, עד אשר ידליקו ששה

עשר נרות להאיר להם ששה עשר לילות בשנה? ונרות לכל

לילות השנה מתי איפא יקצאו להם? זוחלים הםה הספנסרים על

גחון הפרוגרם... ואנחנו יושבים בחשך, יושבים ומחכים — אתה,

אחה!...

הוא חרק בשניו ויעוה את פניו באיוו זרות .
 סלומן חבק את ידיו .
 — אל נא תראג לזאת , — גם נרות יהיו , — אמר למען
 חרגיעו .

— יהיו , — ומי גלה לך את הדבר ? — הלא זאת היא
 האיריאה שלי . . . לי היה הרעיון , להמציא לכם נרות . . . ורק
 „שותף“ הנני מבקש לו לדבר — או אז אנהל אתכם בנרות . . .
 הא ? הרואה אתה את נר „השמש“ , הי כבה ? — גוע הנר ,
 וימת — המעט שיש לנו , הולך וגוע . . . הנרות נאספים ,
 הנשמות קלות . . . צריך אנכי להמציא לכם נרות ! הנני להוציא
 את מחשבתי אל הפועל , אבל לא כדרוין . . . אדם גדול היה
 דרוין , ורעיונו היה רעיון ענק , אבל שותפיו וכל עושי-דברו היו
 מבחים . . . המה בנו להם על-פי התכנית , אשר מצא דרוין ,
 אבויס ומכלאות , לגדל בהם כל בהמה נסה , להבריאה ולפמטה
 לשחימה . . . כל סגמתם היתה להרבות הכשר , להגדיל את הכרם
 לבני-אדם . . . ככה רמו המבחים את דרוין , ויחללו את תורתו . . .
 רק הכרם , ואין לך כל נשמה — בני-אדם כרסיים יש לנו , החיים
 מתחילים להתפתח אצלם מן הכרם , מן המבור . . . השרש שלהם
 איננה הנשמה , כי אם המבור . . . והחשך ישופם מסביב , כבכמן
 האם — אין איש רואה את זולתו , ואין איש רואה את עצמו :
 החשך גדל מסביב ! איזה שעמוס שורר באויר ומעטה אפלה נטוי
 מן השמים על הארץ . . . הה , נרות דרושים לנו , נרות ! . . .
 כרנע אחרי הזעקה החזיק כמעט במנוחת-נפש את סלומן
 בכתפו , ויסב אותו אליו ביוהר , פנים אל פנים , ויחל את דבריו
 בנחת , ברצינות ו „ברעה מיושבת“ , כמדבר ב „עסק“ .
 — מחשבתי היא — ליסד בית חרושת לנרות . הבית יהיה
 גדול ומרוח מאד , שמה יוקחו כל הילדים מבית הספר של
 ריזילה , כי מה לה ולבית-ספר ? תנשא לאיש , כי לכך נוצרה . . .
 ואנכי הנני מיסד בית-חרושת לנרות , שמה יאספו כל הילדים
 והילדות מכל עבר ופנה , הסה יעשו את הפתילות , המה
 יבינו את הנרות — אלפי-אלפים ורבוא רבבות נרות לרנע ,
 בנרות של חנוכה . . . אהה , אהה , הנרות הללו , נרות אבי

הולכים וכבים . . . נחוץ הוא למהר בחרושת הנרות . . . אבל שותף, שותף הנון, איש אמונים ובעל-נפש הימצא לי ? . . . אם אבא בכרית את לזר, ירטה את הילדים ויגנוב את הנרות . . . ואותך — אותך הפקדתי לשומר בבית-החרשת, כי מצאתיך איש טוב . האדייאה רק עתה באה לי, ומחר, הנני חושב, לצאת העירה לבקש לי שותף . . . נחוץ ליסר בית-חרושת הנרות — ושותף לי אין . . . למי אפנה, ואל מי אציע את הדבר ? גם תכנית הבית, גם אופני העבודה, גם הליכות העובדים ומשטמם אערוך הלילת על הגליון . . . ומחר בבקר אנכי יוצא העירה ! . . .

אָה ! . . . קראה ריזילה אחרי הדברים האלה .
 היא התעלפה .

ילדות שלומיאל.

(רשימות לשלומיאל החלמוני).

יומי הראשון.

א.

ימי-ילדות, ימי תם ואשר — מה קרובים אתם לי ומה
רחוקים אתם ממני!
גם לי, ל"שלומיאל החלמוני", יהודי, בן-בנו של היהודי
הגדול "ר' משה הבטלן", היתה ילדות.
הילדות — זוהי צפור-רננים, לפני ילד לה, וכנפי כרוב
לה —

וכזו הנני רואה את ילדותי.
אבל ילדות ישראל דבוקה "בחרר" ואחוזה "כמלמד"!
גם ילדותי —
ועל שמי-חיי הקודרים נראים לי הימים ההם ככוכבים
מוהירים — כוכבים! כוכבים!
ויש שאני מתפלא על הדבר ומטיל ספק בנפשי: "האפשר?
האפשר"?

ו"המה" ספרו וחזרו וספרו נוראות וזרות על החרר הישן,
הסקולקל, על בית-הכלא לילדי ישראל ועל ה"רבי" המוהם
בעל החזה החשוף, המורה בלהות בעיניו הזעומות, במלמדו החר
בשטאלו וברצועתו העכה בימינו...

בית-כלא ו"תלין" —

ו"אני מאמין", כי אין "הם" בדאים לספר שקרים וכזבים,
ו"אני מאמין", כי החדר הישן והסקולקל שלהם גול
את השירה מילדותם, החשיך את אורה וכרת את כנפיה, ומוחם
נתיבש, ולבם נתרוקן והרגש נצמת בם, ויהיו לבריות מצומקות —
לא כן היה חדרי.

שירה היתה שורה בחדרי-שירה! ויש שאני רואה אותה
בדמות רשת-הזקר, המתנועעת בתקרה, מתנועעת ועושה בחפזון,
רגע תארך ורגע תקצר; — וחברי ב"חדר" היו אומרים: מלאך
הוא ה"אופה מגדנות" —

נהייתי ממין פואיזיה — פואיזיה שב"חדר" — ועוד עתה
הנני מתגעגע על הימים ההם.
השונה היה חדרי מכל חדרי-ישראל? —

... יום אביב היה.

יום הראשון לחיי הרשומים ברב או כמעט בזכרוני. מלפני
היום ההוא אינני זוכר מאומה.

וביום ההוא הנני זוכר רק מן הרגע, אשר עמרתי מאחרי חלון
החדר, אינני זוכר, איך באתי הנה ומי הביאני הלום. אפשר,
כי אמי הלכה אל השוק ותובילני עד החדר, אנכי לא "נועותי"
לבא מעצמי יחידי אל הבית, והאם מהרה לדרכה, ואעמוד מאחרי
החלון ואביט אל הבית.

יום שוק היה, ואנשי הכפר מלאו את כל הכר הרחב
בעגלותיהם, וידחקו גם אל כותלי הבתים העומדים בצדי השוק.
שלש או ארבע עגלות עפרו גם סביב לחדרי, והסוסים היו
מפותחים, פניהם טוסכים אל העגלות ואוכלים ש"ש מן התרמילים.
ורגע רגע פונים המה כלפי חלון החדר, מביטים ומביטים
בעינים כל-יך גדולות.

וכרגע — הם צוהלים ושבים לתרמילם כמו באנחה...
או נדמה לי, כי המה מתקנאים בנערים היושבים ב"חדרי"
ולומדים, כמו שאנכי מתקנא בהם. אז אמרתי בנפשי, כי אין

לך דבר שהוא למעלה מן ה"חדר". החדר הוא נתון באמצעותו של העולם, ואין לך דבר המתקיים בלעדיו. אמרתי, כי החדר הוא — הכל! עתה, פרס באתי אל החדר, ילד הנני, קטן ורפה, אינני "יהודי", אינני חנווני, אינני יודע להתפלל וללמוד ואינני יכול לנהוג בסום ולהוביל עצים בעגלה. עתה אינני "אב", אינני "רוד". אבל בחדר אנרל ואחזק, אהיה ל"יהודי", לחנווני, לאב, לדוד — אהיה מה שאחפץ ואזכל לעשות כמה שאבחר... ומחשבתי החלה לעבוד הרבה, במרוץ ובחפזון, והמחשבה נכרת, שיש הכרה בצדה, הרושמת לזכרון את מעגל-סכוכה — ורומה לי, שזו היתה מחשבתי הראשונה הערה, החיוה, מחשבה כבירה בזמנה. איזה דבר גדול ראתה נפשי לפניך, היא חשה בזה ותתעורר לקראת הדבר הגדול הזה.

אנכי מביט בעד החלון אל הבית, ולבי בי נמס... מי יתן, וישבתי גם אנכי לפני השלחן ההוא והבטתי בספר פתוח, וראיתי את פני הרבי, ושמעתי את דבריו!... מי יתן, ועמדתי בפנה רחוקה ושמעתי את דברי הנערים הלומדים! מי יתן, ופתחו רק את החלון ושמעתי אותם מן החוץ... לו פנה ה"רבי" אל החלון והביט הלום, וראיתי את פניו, — ונסתרתי כרגע נרעש ונכלם...

הרבה — הרבה שאלתי ובקשתי אז, והלב דפק בחזקה — והנה — אנכי מסב את פני כבהלה מן החלון.

נער אחד הורה ל"רבי" עלי, וכרגע נסבו פני-איש אל

החלון...

ורומה לי, שראיתיו — ראיתי את ה"רבי"... את זקנו... השחור והמגודל... הוא רמו לי באצבע — לבא הביתה...

ואפשר כי לא זה הוא ה"רבי"... אפשר כי רמו לי לסוד

מן החלון וללכת מזה...

— בא הביחה, הרבי קרא לך... קראו שני נערים

כאחד, שיצאו מן החדר והחויקו בי.

אז נבהלתי ואמר להמלט מידם ולנוס.

— בא נא — למה הפחד? — אמר האחד, וקולו היה ערב ופניו טובים ושמחים.

— בא הביתה, ושב על-ידי, — אמר השני בקול מעודד — את מי תירא? הרבי טוב...

או נרפיתי ואהעצל, רצוני לא היה בי. יעשו בי מה שיעשו — אמרתי. ואעמוד ביניהם דומם ומחכה. אם ירפוני — אמרתי — אלך לי אל ביתי. ואפשר, כי אעמוד או עוד הפעם מאחרי החלון, ואביט... והלואי, שלא ירפו ממני...

ואם לא ירפו ממני, ויובילוני ה"חדרה", אל ה"רבי" — אז... אז... אראה את הרבי, אשמע מה שילמדו, אלסר... והלואי, שלא יובילוני ה"חדרה"...

והמה טובילים אותי החדרה, ומשמיעים באוני, "בא נא! בא-נא!" —

הנני עומד בחדר.

ואך הרפו ממני הנערים, תחבתי את אצבעי לתוך פי, כאלו היה זה הצלתי האחת ושמירתי המעולה בבית הזה...

— נש נא אלי, שמואל'קה, קרא אלי ה"רבי".

קולו הנה רך ומלא חבה, ובכל זאת עמדתי על מקומי. כלם מביטים אלי — ואני אלך? — אשא רגל ואצעוד? .. ושני הנערים, אשר הובילוני מן החוץ קרבוני גם אל

הרבי.

— שלום בואך; שמואל'קה! — קרא הרבי בשחוק פניו: היום החל ללמוד, והלואי שתעלה עלי ועל כל רבותיך העתידים בתורה! ..

אנכי שותק ושוטע, וחפץ בא בלבי לראות את פני הנערים, איך הם מביטים עלי.

— בימי החנוכה שעברו מלאו לך חמש שנים, — אומר לי

הרבי, באחוז בסנטרי.

— אנכי הסכמתי לו בנענוע ראשי.

— אביך אמר לי אז בכית המדרש, כי נכון הוא למסרך

לי לתלמיד לקיץ הבא...

לזכר אבא ודבריו שמחתי ואתעודד.

כמעט שהרגשהי את אבא עומד מאחרי ופניו שוחקים ;
 כמעט שש עתי את לחשו : "כן , בני : אנכי אמרתי . . . אנכי
 עמך בזה" . . .

או הוצאתי את אצבעי מפי —

— ליום טוב באת בני ; היום — ראש־חדש ניסן : יום גדול
 לנו וחודש נכבד מאד . . . הוסיף הרבי : בחדש הזה חוננים אנחנו
 את חג הפסח — בחדש הזה יצאנו מארץ מצרים . . . התחלה
 טובה .

אנכי לא הבנתי מאומה , אבל הרגשתי בדברים משום
 גדלות וחשיבות .

היום — ראש־חדש , ואתמול לא היה ראש־חדש , ומחר לא
 לא יהיה . . . לא כל הימים שוים הם . . .

יש יום ו"שבת" שמו , וגדול הוא היום ההוא , כאבא הוא
 נדמה לו לכל הימים האחרים . . . אבל את ראש־החדש לא ידעתי
 עד עתה , ונפשי נמלאה הודת־גיל להרבי , אשר בן־דגנע לסדני
 תורה זו , תורה חשובה כזאת . . .

— למודיך יחלו רק לאחר החג — הפסיק הרבי את
 מחשבותי , — אכל עתה , כיון שבאת , ואקוה כי גם מחר
 ומחרתים תבא לשעה־לשתיים , כל־כמה שתחפץ תשב פה ותשמע ,
 — עתה אלמדך את ה"ארבע־קשיות" לשאל את אבא בלילות
 החג הבא . . .

עוד הפעם אבא ועוד הפעם חג ! מאשר הייתי !

הרגשתי , כי עיני גדלו והאורנה .

— עתה לך שב לך באשר תחפץ , עד אשר אכלה "עסם"

את ה"חומש" . . .

"חומש" ? — מה זה ? האם גם אנכי אלמד ב"חומש" ?
 לאבא יש "חומש" והוא לומד בו בשבת בבית־המדרש , ופה
 לומדים בחומש גם היום . . . השבת הם כל הימים פה ?

שני נערים יושבים ולומדים . הם מביטים על ה"חומש" ,
 מביטים על ה"רבי" ומרכיבים לִדְבַר ומטהרים לדבר , גם הרבי
 מביט עליהם ומדבר , והקולות מתערבים ומנצחים איש על
 רעהו .

אנכי אינני סבין את דבריהם אך פרניש אני, כי מורים ונעימים הם. אבל על אחת אני מתפלא, כי גם ה"רבי" יושב על הכסא על יד תלמידיו, וכסאו עומד על קרקע־הבית, שעליה עומדים כל הכסאות והשלחן... ואנכי חפצתי, שכסא ה"רבי" יהיה סמוך אל התקרה ופני ה"רבי" לא יראו בלמדו... רק הנערים ישבו פה על הכסאות אצל השלחן, והרבי איננו על־ידם, אבל הוא עמהם, הוא מלמדם, הנה קול נשמע, רק פניו לזו יראו... לו היה כזאת!...

... את הלמוד שלמדני הרבי באותו יום אינני זוכר, איך ומה למדני, ודומה לי, כי לא למדתי אז מאומה: אין כל רושם נכר בזכרוני מן הדבר הזה. אבל באמת למדתי את ה"קשיות". כנראה, לא פעל עלי הדבר כלל — זכרונו של האדם הוא הסבקר היותר נמרץ והשופט האי־משוחר למעשים ופעולות הנעשים סביבו. רשומי הזכרון — זה הוא ספר הסמוריה של חייה־היחיד, וההסמוריה שומרת לדורות רק את המעשים הכבירים — יצור־הרגע — עולמו רגע. ה"נפל" אין בו כח־הקיום והוא עובר ובטר מן העולם.

וכשאנכי בא לעשות חשבון כנפשי על איזו שנה חולפת, על הקופה אחת בחיי, הנני מביא רק אחד לאחד את הרשום בזכרוני, וחשבון השנה עולה לי אך לאיזה מספר חדשים, שבועות, או גם ימים. והשאר — הוא אין ואפס. יודע אנכי ומרגיש, כי רק הירחים, השבועות או הימים ההם שלי הם, רק הם פרנסו את נשמתי, ומאשר להם עשתה נפשי את רכושא. ואחת היא לי אם טובים ואם רעים היו הימים, עליה או ירידה, אבל חנועה היתה, ולא עמידה וקפאון. גם הסגופים יפים להנשמה, ונזונה היא באיזה אופן ביומא דתעניתא, כמו ביום־משתה.

רק ה"עמידה" קשה עליה, שעת־השנה שאינה לא במאכל ודא בתענית, זו היא במלה נצחית, יותר מששים שבמיתה,

כליון אמי, המפרפר את הנשמה. . . :
 ... אבל מה אנכי טרבר? פלסופיה! ... אמנם אוהב
 אנכי את הפלסופיה ומבכר אותה על כל המרעים: אלה האחרונים
 לגבה הם כחמר לגבי הנפש. . . הפלסופיה זו היא העיון הרק
 וחקר תכליתו של דבר, ומדע—הכרתו השמחית. וההכרה השמחית
 מדה תגרנית היא; יודע הוא החנוני את שם „סחורתו“ את מקום־
 התעשייה שלה, את מחירה ששלם בעדה ואת העורף, אשר ישים
 הוא עליו, להיות לו בתור „פרנסה“. . . אבל שלומיאל הבא מן
 הצד חוקר ודורש על החומר, על העובדים ועל אופן העבוד,
 על ההפרדות וההרכבות שנתהוו בזה ועל כל תולדות ה„סחורה“...
 יראים הם החנונים את הפלסופיה, ומעמם ונמוקם עמם. . . אבל
 מה לי, לשלומיאל, ולחנונים?
 אנכי אינני עורך את רשומי לרפוס ואינני אומר לפרסמם
 ברבים. כל המפרסם דבריו ברבים, הלוי הוא ברעת אותם
 ה„רבים“, ורוח ה„רבים“ מרחף כבר על דבריו. . . ואנכי הנני—
 „אנכי“: אנכי בעצמי. . .

... הצהרים הניעו. הנערים עומדים לבושים במעיליהם.
 אני עומד מאחרי כלם ומתבונן.
 הרבי קם מעל כסאו ואומר:
 — חפשה נתונה לכם היום מן הצהרים. . .
 — ראש־חדש היום — לוחש לו באזן נער אחד ומברר לי
 את הדבר.
 עורני חושב על הדבר, על „היום“ ועל ה„חופשה“, והנת
 קול נשמע. הנערים סומרים איזה „נגון“, הרבי מזמר, וכלם
 מוחאים בידיהם.
 — הננו „מכים לביבות“ — טבאר לי הנער ההוא.
 וכרנע נאחזו הנערים איש ביד רעהו, גם ה„רבי“ נחן לתם
 את ידיו וגם את ידי לקחו, ויתעגלו ויסובכו במחול, וזמרו.
 ואחרי המחול הכו עוד הפעם בידים — „הכו לביבות“
 לראש־חדש וזמרו.

ופני הנערים מתארמים ושמחים .
 לבי בי עלץ ורוחי המה בקרבי .
 — יומא מבא לרבי ! — קראו כל הנערים , וישובו וישנו :
 יומא מבא לרבי !
 יום אביב . יום אור וחום . בפעם הראשונה בחיי נהייתי
 מן האור ואתערן על החום . או ידעתי את השמים המהורים ,
 שמייהתכלת , את האויר הוך והצלול . או הרגשתי בי רגש
 נפלא — רגש החיים ופנוקם —
 — אנכי אלוה אותך הביתה , — הציע לי נער אחר ,
 ושמו יהודה .
 נתתי לו את ידי ואלך אתו .
 רעי הראשון — הרעות הראשונה !

בקיץ .

ב .

... מה טובים ומה נעימים אהם , יטייקיץ ! ימים נרולים
 וארוכים , מלאי אור והוד . אור הולך לפני ואור בא מאחרי — אור
 ואור . הנני מתעורר משנתי בבקר , והחמה היפה סבמת כבר
 בחלון בעינה המוכה והמאירה , היא עושה מכבר את שלה , זריות
 לפזר אור , קרנים ונגוהות ; הנני שוכב לישון — והשמש העיף
 עורנו עסוק , מאדים את קצה השמים וסוהיב עננה קלה אחת
 לבנה הבאה לעוטהו —
 השמש קרמני , — אבל גם אנכי השכמתי לקום בבקר והנני
 מסהר לקבל מיד אמא את ארחתי , שתי עונות קנויות מאת
 בלומה — עונותיה הן המובות בכל העיר — משוחות בחמאה ,
 ותגני רץ התררה .
 — למה אתה מסהר ככה ? — עוד תספיק להיות , לרבי —
 מתאוננה האם — שב ואכול בבית .
 ואנכי מצמחק .

האם לא הצחוק הוא: לשבת ולאכל בבית יחירי ודומם,
בעת אשר בחדר ישנם חברים, דברים וענינים? ... בבית אין
לו כל האבון לאכילה...

אנכי נחפו ורץ החדרה.

— אוי, אוי ל"שומה" כזה! ... — מרננת היא אחרי —
פלא שאיננו לן בחדר ... ולמה? — לו סעד את לבו
בענה אחת בבית, או נתתי לו עוד ענה שניה, שלישית
החדרה...

האם צרה בו עיני, ח"ו? ...

על סף החדר סחוף יושבים כבר שנים שלשה חברי
וארוחתם בידיהם, הם אוכלים ומשיחים, הם יושבים ועושים כה
ובה. הרבה-הרבה יש לכל אחר לספר, להודיע, לשאול ולענות.
גם פרתם של יצחקיל ועום של יהודה, מכונת-התפירה של
אבי יעקב החים ורקוע-הפחים של אבי מנדיל חומר טוב הוא
לשיחתנו. וכל אחד ואחד הביא כבר איזה דבר משלו, מן
ה"מקצוע" שהוא "מוטחה" לו, כביכול, להציג לפנינו בתערוכה.
יעקב הביא עמו בכיסו קצוות של אריג ומנדיל שיורי פחים, פסות
הנופלות מאחרי המספרים הגדולות של אביו. יצחקיל הביא את
חוט-השני הקשור לסימן בקרן פרתם. ויהודה — כחצי גמנית
כחולה, הקשורה לסמן באון עום, כעגיל באון "בן-יחירי" ...
— למה הן לאביך קצוות-האריג? — שואל יצחקיל את יעקב.

— אבי חונר בחן את מכנסיו עליו, — ענה יעקב.

כלנו זוכרים כרגע את מכנסינו ה"שלמים", בעלי החזיות,
ומצטערים אנו על הדבר, כי אין עוד לנו "חצאי-מכנסים לחגרים
בקצה.

— הא לך עגול עזנו — מציע יהודה ליעקב, — ותן לי

קצה אחת... את העבה והשעירה הן לי...

והוא חונר את הקצה ממעל למעילו. ויעקב מעגל את
הקצוות לכדור, ומנדיל עוסק בשיורי הפחים ועושה לו מעררים
וקלחות.

כלנו עסוקים, ידינו מלאות עבודה. קיסם מינח על הארץ —

נשוח, נרימהו ונודקהו הלאה.

חרם של סיר־שבור מתגולל פה — נשברו עוד פעם, נבעוט בו ברנל, או נפוצו באבן לרסיסים קטנים־קטנים. הרבי איננו עוד בבית־בחדר. הוא מתפלל בבית־המדרש, התלמידים מתאספים אחד אחד וההמולה הולכת וגדולה. כל אחד הביא עמו דבר־מה ומראה לחבריו, והחברים מביטים כלם יחד ואחד אחר אחר, הבכור בראשונה והצעיר לאחרונה.

הננו סועדים את לבנו, כל אחד משל חברו. כך הוא טבעו של ילדים וכה הוא מנהגו של ה"חרד": אין "נער־חדרי" מוצא נחת־רוח במה שיש לו, והם "עושים חילופים". יהודה נוהן ליצחק'ל את ענותיו ויצחק'ל נוהן לו את כעביו. ותנאי המה מתנים ביניהם, כי למחר יביא יהודה כעכים ויצחק'ל — עגות, וגם למחר יחליפו. והחילוף, הולך ומתפשט, הכל מחליפים ואת הכל מחליפים: קצוות אריג בשירי פחים, קיסם בחרם, כדור בקלחת... מחליפים, מוכרים וקונים, נשבעים ותוקעים כף ב"ציצית" באמצע, או ב"חומש" ה"ספסיק" את תוקע־הכף... דבר גדול הוא ה"חילוף" בחיי־החדר — החילוף לשם חילוף. ויש בו "דין", גם משפטים קבועים לו. הרבי הולך.

החילוף נפסק והעסקים נסתרו לרגע, עד עברו. אז בושנו ונעלים את דברינו ועסקינו מן ה"רבי" והאבא, לבל נהיה לשחוק בעיניהם, כי אמרנו: לא כמעשיהם מעשינו ולא מחשבותינו מחשבותיהם. ילדים תמימים!

ואנכי כבר גדלתי, נכנסתי לעולמם של ה"גדולים", באתי עד חקר תכליתם, ידעתי את דרכיהם ומהלכם. "חלפנים" גם הם, והחילוף הוא־נשמתם. כמעשה הילדים בחדר, עושים גם ה"גדולים" בביתם, בשוקם ובבתי־מדרשם. "חרד" הוא כל העולם כלו, והילדים הגדולים מניעים ודוחפים נס־כן רק קסמים מונחים על הארץ, משברים ומפוצצים חרסים מתגוללים, ונואלים להאמין. כי עסוקים הם בישובו של עולם... באניות ניר הנם שמים ברמיונם...

אוי ואבוי לכם, שומים גדולים, ולכל המו"ם שלכם! — הנכם מחליפים קש בתכן ומוץ בסובין, אתם מוכרים וקונים, נשבעים ותוקעים כף, ככל אשר עושים הילדים בחדר... אבל אין לכם „רבי“, שילמדכם איזה „חומש“, שיפנה את לכם לאלהים, אין לכם עוד אבא ואמא, אוהבים וחומלים, שימלטו בחבה את שערות ראשכם... ילדים עזובים אתם, יתומים אומללים!...

... הנני לומד. אנכי יושב על הספסל וקורא לפני הרבי מן ה„סדור“ ב„איזהו מקומן“. האותיות גדולות ומאירות ומלמד הרבי מתנוצץ לנגד עיני באיזה נועם וזון. מלמדו של הרבי היתה כעין יד עשויה עצם לבנה, וכף לה וארבע אצבעות כפופות ואצבע אחת מתארכת וקופה. ה„יד“ הולכת לפני, האצבע מורה מלה-מלה ואנכי קורא בהטעמה של נגון, והרבי מטעים אחרי בקולו החזק והרחב, ודי-הקולות משתפך ומסלפל בטעם ובמתיקה — ילד הייתי, והלמוד ערב לנפשי רק משום הנגון שבו... הנגון מנהג של פראים הוא... אבל השירה נתנה לפראים, לילדים ולתמימילב,

רק איש-המעשה מבכר את הטוב על היפה, המועיל על העונג, התוך על החיצון —

... עברו עשרה או חמש-עשרה רגעים, ולפזרי חם. אנכי יושב על הספסל הארוך, העומד לכותל הדרומי ושומע את למודה של הכתה הגדולה. זלמן ובינש יושבים על הספסל שלפני השלחן ולומדים „חומש“.

מכירת יוסף... אנכי שומע ונהנה, „וישליכו אותו הבורה“ — אנכי אינני מתחלחל על השמועה הרעה; — „וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף“ — אנכי אינני מצטער.

— אין הלב נוקפני כלל, אין פחד כל שהוא לנגד עיני, אין אני מתרגש מאימת אסון, אין שוד ושבר! —

פני הרבי שקטים, פני הנערים הלומדים שפחים ומאדמים זאיזו התפעלות ערבה, התפעלות של נחת שפוכה עליהם. קול הרבי צלול ובוטח, קולות הנערים משתמכים בנעימות.

יודע אנכי, כי אין פה אסון ובלהות, לא משחור הלילה
ולא מצללי האפלה —

השמש זורחת והאור זרוע סביב, ומלאכים טובים, שמחים
ומשחקים מרחפים באויר, מתנועעים ברשת-הזוהר על התקרה,
כקאנית-הננוהות... הם נחפזים ושמים, ובאים אל יוסף הבורה
מעמידים לו שלחן, מכינים לו מאכל ומשתה, מציעים לו סטה
ומשוחחים ומשחקים עמו... הם מלויים אותו על דרכו, עפים מלפניו
ובאים מאחוריו, משחקים ורומזים לו, מביטים אליו ומצמחקים.
גם הוא מצמחק בחברתם. והדרך רחוקה, והכבר גדולה ונרחבה
מסביב, והחום גדול, והאור מלא, וארחת הישמעאלים מתקדמים
לאט, הנמלים נושאים נכאת וצרי ולוט, וזכוכים מעופפים
אחריהם מחנות מחנות ומזומזמים, ודבורים הומות חילות-חילות,
וכל הזכוכים מגוונים בשלל צבעים בהירים וכל הדבורים מופזות,
ויוסף מביט ומביט —

וזכוכ סוכב, סוכב, מעופף ומזומזם, מוצא לו מנוח על
חומם יוסף, יושב שקט ושאנן — ויוסף מצמחק —
„ויהי ד' את יוסף, ויהי איש מצליח“...
„וימצא יוסף חן בעיניו“...
„ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה“...
אנכי שומע את הדברים, ולכי בי שמח על הטוב והיפה
שב„חומש“ פה הכל טוב, הכל יפה!

יודע אנכי משותא דאבא ו אבא, כנוהג שבעולם אדם
נופל ושובר את רגלו, אדם מושלך אל הבור, מוציאים אותו
משם סת... לא כן ב„חומש“...
„הבור ריק — אין בו מים“, ויוסף יושב לו בבור במנוחת
לב ובהשקט נפש — יודע הוא, כי כל רע לא יאונה לו...
„והנה ארחת ישמעאלים באה“... ויוסף יורד עמהם — על
גמליהם הנושאים נכאת וצרי ולוט — מצרימה. והנהו בבית
אדוניו המצרי, בבית „פוטיופר סרים פרעה, שר הטבחים!“
„וימצא יוסף חן“... גם בבית הסהר נתן ד' את חנו בעיני שר
בית הסהר — „ויתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירים“...
יוסף הנהו כבר מושל ושליט —

ושמש הקיץ שולחת את קרניה בעד חלון החדר הפתוח,
ושני חלונות אור מצטלמים גם על קרקע הבית, ורשת-הזהר
כהנועעת בתקרה, זעה ורומזת:

— הכל טוב, הכל יפה ב„חומש“, שחרית עולמית לו —
אין פה ערב, גם צהרים אינם...

... „החומש“ הקטן, שקנתה לי אמא מנתן נושא-
הספרים — מה רב הטוב הצפון בו!

נפש ילד לך, „חומשי“, נפש זכה, תמה וכהירה, מרחפת
במרחביה, מובלת באור, יונקת מפניני המל ומתענגת ומתערנת
על איזה זיו, על איזה הוד...

עוד אינך יודע את פגעי עולמנו ונגעי חיינו.

— לכן אין כך מן האסון, השוד והרע...

האסון שכך הוא מעין נשר המוכיל אל האושר.

אנכי שומע את הפרשה וחולם בהקיץ.

— למה אתה יושב בבית? — קורא אלי הרבי: לך,

שלום'קה, החוצה לשחק... הלא חם בבית...

ואני עוזב בלי-חפץ את הבית, כי לשמע אני חפץ עד סופה

את ה„פרשה“. ומוב לי לשבת בבית, אבל אינני מעז להניח

לרבי את חפצי.

הכתה הצעירה, נערי-הסדור משחקים מאחרי חלון החדר.

הננו יושבים על הארץ, משברים חרסים, מעגלים כדורים וחופרים

בארסה בקסמים ובאצבעות.

והחום לוחט — לוחט.

— קום ולכה עמדי המסדרונה, — קורא אלי יהודה.

ומסדרון ה„חרד“ ארוך, צר ואפל, כשרלת החוץ סגורה,

וארבע קירות חדשות הקיטו בו זה לא כבר, והתקרה הנושנת

והרעועה נשענת עליהן, והקורות כל-כך חדשות, לבנות וחלקות,

נחמד לעינים ותאוה לידים, למששן ולהחליקן. והקרירות

במסדרון, אותה הקרירות הלחה שבמרתפים, אבל אין אנו חשים

בזה מאומה. בהוץ לוחט השמש, ופה — מרכיבי יהודה על גבו

ונושא אותי מן הקורה האחת עד השניה. ובתחנה היא אנכי

מרכיב את יהודה על גבי ונושא אותו. ואנכי הנני ילד קצר-

קומה ועבה, נכפף ארצה, מתנהל לאט ונושם בכבדות, ורגלי יהודה הנבוה סמני נגררות ושורמות. הנה הקורה המקוה, ורגלי מוערת, ויהודה נופל בראשו אל הקורה.

המצח נפצע וכתם של דם נראה עליו.
הנני מתכוין ונקמט מן הכאב הגדול, אשר חשתי בראותי את פני חברי הנעוים.

„ימות“... אמרתי בפחד ולבי היה בי לגלד של קרח:
„יהודה ימות עתה... ואנכי הנני האשם... אנכי שפכתי את דמו“...

הנני רועד ונרתע לאחורי.

הרבי יצא המסדרונה, כי יצחק'ל הגיד לו.

הרבי רחץ את מקום הפצע במים קרים ויחבש תחבושת קרה למצחו של יהודה. ויהודה כבר חדל לככות, הוא שקט ושלו עוד יותר: פניו פסיקים חפץ ונאות בתחבושת שעל מצחו... ואנכי טלוח במבטי את כל תנועותיו של יהודה, הנני מסתכל בפניו ומסובב אחריו, זיש בי מאיוו חרדה עליו, ולבי נוקפני על הכאב שהסיכותי לו שלא בצדיה, אבל גם איזו קנאה זרה מתגנבת אל לבי: לו הייתי אנכי הפצוע, כי אז חבשו למצחי את התחבושת —... והרבי — מה טוב הוא הרבי! מי יאמין, אם אמר, כי לא גער בי, לא דבר „משפטים“ ולא המיף למוסר... אמנם אנכי הייתי כמעט „נער עשיר“ לגבי יהודה; אני שלם בעדי בכפף טלא, מלכד מתנותיו שתיים בשנה, אבל — טוב הוא הרבי! מבטו של אדם, תנועותיו וקולו אינם מתאימים אל הפעולות הנעשים שלא לרוחו ולא מרצונו, הקודם לסכות הפועלים עליו בעת הזאת. יש נוער בקול רך, כי רך הוא האיש, ויש סדבר רכות בועף, כי נשמתו זועפת תמיד; יש סברך בשפתים צורכות, כי נחלים על לשונו, ויש מקלל ופניו שוחקים, — נשמתו זכה וטהורה.

הרבי היה בעל סוג טוב. הוא פתח את דלת המסדרון, ויחרור האור, או התבונן אל הקורות, מששן בידן חשב, חשב ואמר אלינו:

— הזהרו, ילדים, בקורות, אל תרחפו איש את רעהו

אליהן, חלילה... ותהי נא הדלת פתוחה כל היום... טוב האור
מן החשך...

ויעכר עוד רגע ויתכונן על כלנו במבט של חמלה, אהבה
וחרדה; חרדה, לבל יאונה לנו אסון בלכתו מעטנו. הנה עיני
הרבי הגדולות נגדי ומבטן הרך והטוב.
בנים לא היו לו לרבי...

אמא באה, וחביא לי בקערה קטנה דיסה של דחן, משוחה
בחמאה וזורה בסופר דק. גם כף קטנה הביאה לי אמא,
ואנכי אהבתי. — אהבתי את הכף הקטנה, את הצלחת הקטנה
יותר מן הדיסא, ואת ההובאה החדרה יותר מכלן.

לי מביאים אכל החדרה, אלי באה אמא יום-יום...
בן-ייחיד הייתי במקצת; אחי הקטן היה צעיר ממני בחמש
שנים ורק אחות אחת היתה לי, ולפני ואחרי וכינתים מהו שלשה
אחי ושתי אחיותי.

— שבו, ילדים, תחתיכם. אל תשחקו ואל השאו איש את
רעהו על הנב—ולא תנגפו... מצנה אמא: טוב לכם לשבת פה...
הנני מביט בפני אמא וזוכר את הרבי.

הוא לא ערער כלל על משחקינו; להפך, הוא שולחני מן
החדר החוצה לשחק, ורק יסיר את המכשולים מעל דרכנו...
אנכי מרגיש משום מה, כי גדול הוא הרבי על אמא,
ומוצא נחת-רוח בזה.

— פתי תבא אל ארוחת הצהרים? אל נא תסור אל חברים
לשחק...

— אמא, הביאי נא לי הנה את ארוחתי, — מתחנן אני —
אין אני חפץ ללכת הביתה...

בא הביתה, ההליכה לא תויק לך, ו"הרבנוה" גם כן תחכה
עליך עוד שעה...

השמש באה .

עלי ה"חומש" כהיב כמעט ואותיות ה"התרגום" קטנות מאד-
 מאד . עיני המישיבות לראות מתינגעות עתה כרגע , ויהודה חברי
 ל"התרגום" , קצר-הראי , שוכב כמעט בראשו וחזהו על ה"חומש" ,
 נוגע בי בחוטם ומקמט בזרועותיו את קצות העלים , ואנכי קוצף
 עליו . שונא אנכי את מומו : מדוע הוא קצר-ראי ? ולמה הוא
 מקלקל את העלים ומשחית אוהם? . . . ואנכי שונא עלה
 מקומט , מסלסל בקצהו . . . ורק הכרתי , שאנכי מיטיב לקרא
 ממנו , אני קורא במרוץ , אינני מחפש את השורות במשמוש היר
 התועה , — הכרת חשיבותי עליו משיבה רוחי ונפשי בי
 עליזה —

כבר כלינו פרשה בתרגום , החומש נמגר : הנה חס יום
 הלמוד ,

הכתה הגדולה מתפללת תפלת המנחה , הכתה הקטנה
 קוראת שמע , כלנו מסובכים והולכים בחרר כ"גדולים" בבית-
 המדרש וקוראים בקול , על-פה ובנגון .

הרבי סוגר את החלון . הוא מסיר את הירמולקה מעל
 ראשו , לובש את הכובע ולוקח את מקלו בידו .
 — לילא שבא לרבי! —

הרבי הולך חחנותה אל ברינדיל אשתו , לעזור על ידה .
 אנחנו יודעים את "חנות-הרבי" , את הענות , הכעכים , וכל מיני
 מחורות-סופר שבה . רצים אנחנו לשם 'קנות דבר-טה , אם אנחנו
 חפצים להתחרות במרוץ שנים-שלשה חברים בדרך רחוקה של
 שלש רחובות . ויש שאנחנו סרים לחנות הרבי גם מביתנו משום
 אהבתנו וירידותנו אל הרבי .

הרבי הלך לו , ואנחנו עורנו מבליים שעה קלה בסביבות
 הבית .

... רוח קריר מנשב בחוץ .

העדר בא מן השדה , כקהל גדול היוצא מבית-הכנסת בחג .
 העוים הולכות , רצות , רוקדות ותועות , שירות-שירות
 ביחידות , מבלי גמוט ומבלי דרך-ארץ , הן הולכות וקופצות

ראשונה. ואין להן בעולמן, גם בשוכן מן השרה, כל ענין, כל דבר חפץ, רק הקפיצה והחיפוש סתם, בראשיהם הנעים אנה ואנה.

הילדים העליונים יוצאים לפני האבות. ואחרי העזים באות הפרות ה"נכבדות" בכובד ראש וברצינות יתרה, כ"בעלי-בתים" מיושבים, הן צועדות במנוחה, שלש או ארבע, וגם שתיים שתיים תלכנה ומוניעות בראשן, כאלו הן באות בדברים זו עם זו, משוחחות ומתישבות בדעת. והנה האחת מרימה ראש, נצבת רגע ונועה, כמתרגשת וקוצפת — האם קצפה על הרועה, הנבאי שבשרה, אי על חלילר-החזן?

ורעותה עונה לעומתה: גם היא מסכמת. והתיש, "הבחור" הצוהל, מקרים ורץ ומננח בקרניו: מה לו ולכל אלה? —

יהודה תפש את עזם, החזיק בקרנה וירץ הביתה. יצחק'ל מכיר את פרתם, מניס אותה הביתה, והיא בועטת ברגליה, פותחת פה ונועה בקול גדול על אשר הוא מפרישה מן "הצבור" —

והנה כל ה"צבור" נרעש ונפחד, רץ ומלמ —
— שמואל'קה, בא נא הנה —

ר' שלמה החיפ הפסח יושב על הספסל שאצל חצרו, מקלו בידו ומשענתה-השחי, שכסת של אריג עב שהוד תפורה בראשו, סמוכה אצלו.

— מה למרו היום בחדר? — שואלני ר' שלמה. יודע הוא כי אינני לומד עוד חומש, אבל שומע אנכי מפי אחרים ויודע כבר. וכבר הכל יודעים את זאת, וכבר יצא לי שם: "נער טוב", וגם אנכי יודע שהכל יודעים את גבורותי בחדר, והנני מתנאה בזה. אנכי מספר לר' שלמה את אשר שמעתי לומדים, והוא שומע, ועיניו מבריקות — מבריקות.

ר' שלמה חפץ לצבוט לי בלחי, הנה הוא נושך כבר את שפתיו ושפטו העב; אבל פסח הוא ולא קל לו הדבר. אנכי נגש

אליו, כמעט שנותן אנכי את לחיו באצבעותיו: חביבה לי אותה
 הצבימה מאהבה — —
 כוכבים נוצצים כבר בקצה השמים המהורים —

בחורף.

ג.

... יום חורף. יום חור בחוץ. כעין יריעה של קצף פרושה
 מתחת כל השמים ומעלימה מן העין אותם ואת תכלתם העמוקה
 והבהירה. החמה כלואה בגרתיקה. השלג כסה את הארץ, את
 גנות הבתים ואת העצים הבודדים פה ושם. דממה וקפאון בחוץ.
 הקור צובט באון. עשן התנורים המוסקים עולה מן הארובות,
 מתמר ועולה במנוחה —
 הנהי-החדר.

הרבי עוזר לי לפשט את מעילי העליון מעלי, כי אצבעותי
 קפואות, הוא מרימני ומושיבני על תנורי-המשכב להתחמם.
 התנור מוסק בידי הרבי בשרם האיר הבקר. התנור ארוך ורחב
 כמטה, וכל הנערים יושבים כבר ומתחממים. הרבי מסיר את
 נעלי מעלי, למען תתחממה רגלי. כל חברי יושבים כבר
 בגרביהם על רגליהם — ליהודה גרבים אדמות, לזלמן — לבנות,
 ליצחק'ל — ירקרקות ואפורות, בעלות שני גונים. גרבי כינוש
 כטולאות ורי — גרבים כחולות ...

הננו מתחממים, מועדים את לבנו. גמ-כן מחליפים אצל
 באכל, גמ-כן מספרים איש לרעהו, אבל בלחש ובחשאי. התנועת
 אינה חפשית כל-כך. הננו מתביישים מפני הרבי. כבודו של הרבי... לא יראה, אלא כבוד, אבל גם פכבוד
 יש משום יראה —

החורף כלאנו בחדר, אבל טוב הוא החדר מן הבית. פה
 אינני בודד, חברי יושבים סביבי, ונפשי מתעוררת.
 — מי ילמד? — שואל הרבי.

— אנכי! — קורא זלמן.
 — ואנכי! — קורא בינוש, — כבר התחממנו — קוראים
 הם שניהם.

— גם אנכי כבר התחממתי! — קורא אני, כי תאווה היא
 לנער ללמוד בראשונה. אבל זלמן ובינוש כבר צנחו מעל התנור
 וישימו את נעליהם ברגליהם.

— הכתה הגדולה לומרת בראשונה, — אומר לי יהודה
 בקול שמח על סדר כזה. וזלמן ובינוש הם סן הכתה הגדולה.
 כבר חוזרים הם היום לפני הרבי על פרשת „העגל“.
 — „ויפן, וירד משה מן ההר, ושני לוחות העדות בידו“ —
 מתחילים הם.

דומיה ועצב בחרר. מעטה כזה פרוש על הכל. החלון
 מכוסה בקרח מכפנים. כל הנערים נאספים במקום אחד ואני יכול
 למנותם. היום יודע אני, כמה תלמידים יש לרבי, עשרה. שמונה
 יושבים על התנור, ושנים על הספסל לפני הרבי ולומדים. בקיץ
 פוזרים התלמידים: בחוץ, במסדרון החדר ובבית ואין אני יודע
 את מספרם.

— יהודה כמה תלמידים בחדרנו? —
 — אסור למנות, — עונה יהודה בפחד, והוא מונה: לא-
 אחד, ולא-שנים...

קול הלומדים, לחש חברי סביבי ו„תיק-תק“ של השעון
 הישן בלולים יחד ומשתפכים בנגינה עצובה וערבה. רגע אני
 מסתכל בשעון. צבע הלוח ומספריו מטושטשים כבר מחמת זוקן
 וחלודה, המטולמלת מתנהלת לאט, הולכת ושבה בעיפות נוראה,
 משקליו הגדולים ושרשרותיו הכבדות תלויות ומקשיבות כל דבר,
 כל הגה.

„תיק-תק!“, תיק-תק! — מונה השעון הישן ומונה את
 השנים ואת הדורות, שלמדו בני-ישראל את התורה.
 מימין השעון תלויה תמונה במסגרת של עץ שחור, בלי
 זכוכית.

משה רבנו — הלחות על חוהו והמטה בימינו , מכמו חודר
 מעיניו הגדולות אל הלומדים .
 גם הוא „רבי“ היה , רבן של כל ישראל ... הרבי
 הראשון ...

אני מדמה את פני הרבי לפני משה רבינו . פני הרבי
 ענולים ורחבים , זקנו שחור , רחב וחלק , עיניו עצובות ומכטן
 רך וטוב , מצחו גדול וחלק , מתעגל אל הראש .
 אין אני ירא להביט בפני הרב : צחוק עצור נראה לי תמיד
 עליהם , ודומה לי , כי כאשר יפגוש מכט הרבי את מכטי עליו ,
 יצטחק — הצחוק יתפרץ —

אבל ירא אני להביט ולהסתכל בפני משה רבינו . פניו
 ארוכים מעט וחדים בקציהם , זקנו לבן , ארוך ומסובך , עיניו
 הגדולות מעמיקות ודואנות , נכותיו המסובכות משפלות ומאפילות
 בתוגה איומה ומצחו קמוט־קמוט —

„הרבה , הרבה מחשבות הוא חושב , הרבה הוא יודע ועל
 הרבה הוא דואג“ ... באה מחשבה בלבי ובאותו רגע נדמה לי ,
 כי פני משה „רבנו“ מוכיחים אותי ואומרים : „לא טוב , לא טוב
 הוא הדבר לשבת במל : למר את התורה , כי בן צוה ד' ...“
 ... „ויחר אף משה , וישלך מידיו את הלוחות , וישבר אותם
 תחת ההר“ ... קורא זלטן מתוך החומש .

ואני רואה את פני משה „רבינו“ נוראים מאד , ברדתו מן
 ההר אל ה„עדה“ ... הוא התבודד ויבדל . סאתם , ויעל בענן אל
 ההר , ויהי שם ארבעים יום וארבעים לילה ... בדר , דומם ישב ,
 לחם לא אכל ומים לא שתה ... ויפסל שני לוחות אבנים ...
 — שמואל , נשחק ב„קדשים קלים“ , — מציע יהודה .
 — יהודה ! — קורא אני : משה „רבנו“ היה . . . היה ...
 נורא ! ...

— משה „רבנו“ . . . מתפלא יהודה . גם נחום בן הכתה
 הגדולה מתפלא וקורא משה „רבנו“ ! .. ולבי נוקפני על הרהורי ...
 והרהורים חדשים באים בלבי : „משה הרג את המצרי ויטמנהו
 בחול“ ... משה גוער באנשים עברים נצים ואומר לרשע : „למה
 תכה רעך“ ? ... ואני מרגיש בכל אלה משום דין קשה , אבל כל-

כמה שמחשבותי נראה לי צודקת, כן יגדל הפחד והנחם בי...
 איזו מהשבה? ...! והלב דופק, דופק —
 אני מניח את ראשי על ברכי יהודה, מתנדב ל"קדשים
 קלים", בנוסי מסחשבותי. ויהודה מעמיד על גבי אצבע זקופה
 בצפרנה למטה ואינה נוגעת בי, ושואלני: שמואל, מה עליך? —
 — אנרוף.
 — מרצע! מרצע! — ויהודה דוקר באצבעו את גבי,
 כבמרצע.

ואז בא ה"אנרוף", "התאנה", "המעדר", עד אשר אני מכיר
 את ה"קלשון", אלה שלש אצבעות כפופות מעט על גבי, ויהודה
 מניח את ראשו על ברכי, ואני ונחום שואלים אותו ומענישים
 אותו. וכאשר יגיע תור נחום להניח את ראשו, הוא מערים וקופץ
 מן התנור, "חם לו כבר לשבת פה"... — הוא אומר:
 — ללמוד! — קורא הרבי — שמואל ויהודה — ללמוד אתם
 צריכים.

והחתול הלבן שוכב לו על התנור הגדול, רגליו האחרונות
 כפופות תחתיו, צוארו פשוט ומבטו חד ודוקר. הוא רואה ומביט
 על הנערים הקופצים מן התנור והולכים לשבת על הספסל ועל
 הירורים מן הספסל ועולים על התנור. והחתול איננו עוזב את
 מקומו כל היום, הוא איננו לומר —

... הנערים לבשו כבר את מעיליהם והאירו את הפנסים
 ללכת הביתה.
 — למה לכם הפנסים? — שואל הרבי: הלא ליל-אור
 בחוץ...
 — שכחנו... אבל כבר הדלקנו... בחוץ נכבה... עונים
 הנערים, ואינם חפצים לכבות את הנרות בפנסים: הלא הם
 הולכים מן החדר!...
 לפני הרבי צהלו פתאום, למראה הפנסים המוארים, או
 להשובת הנערים התמימה —
 כרגע הוא קופץ לבין הנערים ומתחיל בנגון של "שמחת-תורה"

והנה, הוא מניח את ידו על שכם נער אחר, והנער מושיט את ידו ומניחה בשכם הרבי, יד ימנית על שכם ימנית ופני האחד לעבר פנה ופני השני לעבר השני — והם יוצאים במחול. כל הנערים תולים את ידיהם עליהם, וכלם רוקדים, וכלם מזמרים, והפנסים עולים ויורדים עמהם, והשמחה גדולה —

— אם למדתם יום תמים, רשאים אתם לשמוח רגע, לרקוד ולומר... אומר הרבי.

— לילא טבא ל־רבי! — קוראים הנערים שמחים בצאתם.

— ואהה, למה לא הלכת הביתה? — שואלני הרבי.

— אני אלך... אמרת... לספר לי מן המדרש... מנמנם

אני.

והרבי פותח את המדרש הגדול. קורא בו בקול, או מעין בו והונה רגעים אחדים, ואחר הוא מרים את ראשו ומספר לו בלשון שאני שומע דברים יפים ונעימים.

בעשרה שערים נכנסו בני יעקב מצרימה, לכל תשלום במ "עין־הרע"... נפתלי קל ברגליו, רץ ומונה כל שוקי מצרים... יהודה נותן בקולו, ופרעה נופל מעל כסאו...

דומיה בחדר, העששית מאירה את פני הרבי ואת עלי המדרש, השעון מתקתק ומתקתק, וצללים ואנשים ממלאים את כל הבית מאחרי — — —

... הרבי מלוני הביתה. תריסי החלונות סגורים וקרני אור דקות מתגנבות בעד הסדקים החוצה. אין איש עובר הנה־הבצה. היא מכוסה קרח ושלג לבן מתנוצץ עליה. ואנו עוברים עליה לעשות קפנדריא והולכים במשעול, השלג הסלול, המשתרע במרבד צר וארוך —

— חכה נא, ואקדש את הלבנה, — אומר הרבי.

והוא מתחיל לקרא בקול.

השמים שהורים, הלבנה נשקפת ממרום אל צלמה, הרועד

על השלג לרגלי: מכעת גדולה וקרנים לה מחוץ לעגולה —

ונצוצות נציצות של אש לבנה פזורים על השלג —

„וללכנה אמר שתתחדש“ . . . קורא הרבי ואינו מביט אל
הלכנה המלאה והמאירה.

יפה הוא ונהדרה במרומים!

„שלום עליכם!“ — קורא הרבי, והשמים כמו התנועעו,
הלכנה רמוה בחן ובחסד, האור גדל סביב, השלג מתנוצץ-
מתנוצץ —

. . . פני איש . . . הפנים שמחים ושוחקים . . . הפנים עפים
ויורדים, מסים ועולים . . . הנה — הלכנה באמצע השמים —
מאירה ושקמה . . .

„למלאות פגימת הלכנה, ולא יהיה בה שום מעומ“ . . .

. . . ואני אוהב או את הלכנה בכל לב ונפש . . . אוהב אני
אותה בפגימתה, במעומה . . .
בראותי את הלכנה בשמים, זוכר אני את חדרי הראשון,
את הרבי, מרדכי, את ילדותי —
ימי-ילדות! — מה קרובים אתם לי, ומה רחוקים אתם ממני! —

תָּכֵן •

- (א) בדחי — (ספור).
- (ב) הזקן המטורף — (ציור).
- (ג) חיים — (תמונה).
- (ד) בעל הנרות — (ציור)
- (ה) ילדות שלומיאל :
- I היום הראשון.
- II בקיץ.
- III בחורף.

